

Фортеця для серця

Автор:

Олена Печорна

Фортеця для серця

Олена Печорна

Після загибелі батька та зникнення матері маленька Леся Райська опинилася в селі у бабусі, яка була їй не дуже рада. Дівчинка вірила, що колись мама повернеться... Єдиною втіхою самотньої дитини стало малювання – Леся мала неабиякий хист... але ніхто в селі цього не розумів. Уже доросла, Леся залишилася так само нетутешньою для односельців. Вона вміла намалювати сніг, дощ і найзаповітнішу мрію – та не могла стати для них більш зрозумілою. Одне слово – художниця! Та доля веде дівчину тільки їй одній знаними шляхами, і рано чи пізно до Лесі прийде і радість визнання, і справжнє кохання, і сенс життя...

Олена Печорна

Фортеця для серця

Дизайнер обкладинки Маргарита Єфімова

Жодну з частин даного видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

© Сердюк О., 2014

© DepositPhotos.com / cranach2, обкладинка, 2014

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2014

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2014

* * *

Чи буває боляче небу?

Є книги, які боляче читати. Боляче до щему, до крику. До ледь тамованих ридань і майже невидимих сліз у куточках очей. І здебільшого це – вартісні книги. Справжні. Це не просто складені до купи слова, це дзеркало, у якому відбивається реальність, і водночас – сон, у здійснення якого віриш, мов у казку дитинства, щиро і самовіддано. Ці книги, як скальпель хірурга, ріжуть заради одужання. І їх мало, як і всього істинного. Але вони є.

Одну з таких книг ви зараз тримаєте в руках.

Творчість Олени Печорної нагадує народження нової зірки. Ось він, потужний спалах – і сяйво, чарівне і містичне, від якого несила відвести очей. Так, як пише вона, в українській літературі не пише ніхто. Молоду авторку часто порівнюють з різними відомими сучасними письменниками, що, як на мене, не має жодного сенсу – пані Олена цілком самобутня, її авторський стиль, упізнаваний ще з часів дебютної «Грішниці», якщо й змінився, то лише на краще. І пише вона ніжно про болісні речі. Глянеш на фото авторки – відразу й не скажеш, що ця гарненька жінка може писати так, з надривом, на вищій ноті, не збиваючись, не фальшивлячи... Олену Печорну тільки очі виказують. Трохи втомлені, мудрі й дещо сумні. У людей, які добре пізнали життя, позирок часто буває сумним.

«Фортеця для серця» – це роман-картина. Роман-шедевр, намальований вітром, що кудлатим псом тулиться тобі до ніг. У ньому немає карколомних поворотів

сюжету, нереальних красунь чи голлівудських мачо. Навіть місце дії – село Бувальці – точнісінько таке, як тисячі інших сіл по всій Україні. Просто йому пощастило з учителькою малювання.

У «Фортеці для серця» головною героїнею є любов. А головним героєм, напевне, прощення. Ви не знайдете тут однозначних оцінок чи чорно-білих барв. Леся Райська, художниця «з виразними очима кольору зрізаного стебла» уміє малювати все. Під її пензлем оживає зима, вона може викликати сніг і намалювати дощ, і вітер, і найзаповітнішу мрію. Сирота, яку виховала бабуся, вона щедро повертає душевне тепло й піклування всім, хто про неї дбає: бабі Зої, тітці Дусі, своїм подругам, – і не тому, що повинна, – вона просто не може інакше. Її щире серце, як камертон, що звучить від щастя й від біди, чує і добро, і зло і стає еталоном найчистішого звуку саме тоді, коли його зачіпає кохання. Самопожертва Лесі не вимушена, не вимучена – це спосіб її буття. Люби того, хто любить тебе. Скажете, так має бути? Звісно. Але ж нечасто так буває насправді.

За божественний талант дехто вважає Лесю відьмою, та вона на те не зважає. Рятуює життя незнайомцю картиною, вичаплює собі Вовка з людськими очима, мріє і страждає, знаходить друзів – і живе. Повнокровним життям, з усією його трагічною красою, із втратами та здобутками, з помилками та відступами. Леся знає, що перманентного щастя не існує. Вона це відчуває, і водночас – вона щаслива завжди. Вона має сім'ю і покликання і не грішить перед Богом, не закопує в землю свій талант у гонитві за грошима. Вона завжди лишається собою. Не руйнуючи, не фальшивлячи, вона створює інший світ – прекрасний і чистий, як вона сама.

Любов, стверджує авторка «Фортеці для серця», це не лише коли голі тіла, а коли й душі – голі. Я не можу з цим не погодитися. Бо насправді таке воно і є, істинне кохання. Без масок і захисних обладунків, без мурів, якими ми оточуємо серце, аби не скніло, аби не обпеклися, аби не плакали... Це так по-людськи і так природно – намагатися уникнути болю. І так само безнадійно, як уникати спроб дихати, навіть якщо навкруги задимлене повітря. Рано чи пізно усе одно доведеться вдихнути на повні груди, і варто знати, що повітря наших почуттів створюємо ми самі. Будемо ненавидіти – доведеться повсякчас дихати отруйними випарами.

Тож давайте навчимося прощати. Це найскладніша наука на світі. Але воно того варте.

І – так, небу буває боляче.

Адже небо живе.

Наталка Шевченко

Присвячую своєму батькові

Штупуну Віктору Семеновичу

Маленька дівчинка сумує за татком, яким ти вже ніколи не зможеш бути...

Той, хто кохає, бачить серцем, а не очима.

Башар ібн Бурд

Оточіть серце мурами – і воно забуде, що таке любов... або навчиться бачити крізь стіни.

Висока трава

Дівчинка стояла посеред високої трави. З усіх боків її оточували живі стіни. Вони рухались і колихали в собі вітер, а дитині здавалося, що довкола розповзаються гнізда невидимих змій, лишаючи по собі вкрадливий шурхіт і рух. Щоправда, їх було чути при самій землі, тоді як вище й аж до самісінького неба неслося тужливе й протяжне:

– Горечко!!! Господи, прости й помилуй! Синочку мій!..

Дівчинка озирнулася. Виразні очі кольору зрізаного стебла вихлюпнули страх, і той покотився, неначе трав'яні хвилі, у самісіньку гущавину.

- Синочку!!!

Завмерла. Русява голівка лякливо втислася в плечі. Тихо. Не дихай. Тоді дорослі не помітять і не знайдуть. Дівча вкотре озирнулося навсібіч і спробувало втихомирити тремтіння тіла, але воно вперто відмовлялося коритися. Мала втікачка прикипіла поглядом до трави, чекаючи, що ось-ось звідти вигулькне чиясь рука і вхопить її. Нікого. Серце калатає в грудях так гучно, що боляче дихати, а вітер-пустун лащить до ніг і тріпоче поділ дитячої сукні. Збоку навіть могло видатися, що дівчинка збирається злетіти над трав'яними хащами й полинути невагомою хмаринкою якомога далі звідси. А може, вона того справді хотіла?

- Горе!!!

На сільському обійсті голосила жінка – висока й худа, як жердина. Голосила страшно, припадала до землі, билася об неї головою й набирала повні пригорщі. Чорної, густої. Якби могла, то, мабуть, усипала б ту землю в самісіньке серце, наповнивши його по вінця, аби не відчувати раптової пустки, що засмоктувала цієї миті всенький світ. Молодша сусідка стояла поруч, налякано хрестилася й коли-не-коли кидала швидкий погляд у сад, який розрісся відразу за будинком. Там колихалося море. Високе й зелене, воно ховало в собі дівчинку. Вона була мала, лише п'ять роців, тому пірнула в траву з головою, годі й розгледіти.

- Матвіівно, цитьте!.. Дівча налякали, забігло он, і не знайдеш.

Жінка підвела обличчя, зчорніле чи то від раптової біди, чи від землі, обпекла поглядом і прохрипіла:

- А бодай вона зслизла, як мати її непутяща!

Сусідка тріпонулася й аж залякла. Тільки кліпала вигорілими віями, мов теля перед забоем.

- Та... що це ти? Як... це ти? Матвіівно, Бога побійся! То ж дитина.

Господиня захиталася, обхопивши розпатлану голову брудними руками.

– Її утроба. Її. Нечестивиці. Плоть від плоті. Ні крихти ж Михайла мого, ні рисочки... синочка... – крик застряг у грудях і пішов углиб жінки, усе глибше, глибше, аж поки до серця вліз отрутою й прошипів уже там своє моторошне «синочку».

Дівчинка не втрималася й побігла від того крику, занурюючись у зелену пастку. Трава лізла в очі, чіплялася за рученята й ніжки, впивалася в шкіру, хапала русяве волосся й силкувалася побороти малу остаточно, а та схлипувала, падала, підводилася й шепотіла самими вустами:

– Мамо... мамочко...

Лише голос трави у відповідь. Попереду, позаду, ліворуч, праворуч – скрізь. Нема йому початку й нема кінця.

– Матусю...

І вже з іншого світу чи з іншого берега голос:

– Лесю! Дівчинко, де ж ти?

Спинилася. Губенята тремтять, по обличчю – солоний дощ.

– Де мама?

Поряд опиняються чиїсь порепані долоні, у них засохла земля, також солоні й гірка. Ці руки підхоплюють дівчинку, піднімають високо й урешті міцно притискають до теплого тіла, у якому, здається, навіки оселяється плач.

– Дитинко... онучко моя... рідненька...

Сусідка, дивлячись на жінку з онукою на руках, знову хреститься і, вже не соромлячись, розмазує сльози обличчям.

– Йой-йой! Наробив ти, Михайлику, горя! Ой, наробив! Свою душу занастив і їхні махом єдиним.

* * *

День, коли в невеличкому селі Бувальці з'явилася маленька дівчинка, був чорним. Почорнила його звістка, що котилася від хати до хати, немовби літня пожежа.

– Мишко Райський загинув.

– Як?

– У метро. На колію стрибнув, просто під колеса потяга.

– Лишенько яке! А може... тее... випадково?

– Якби ж то. Свідки були. Свідомо. Стояв і чекав, а потім тільки шелеп!

– Матінко Божа! А Матвіївна як?

– Лежить біля труни, сама на мерця схожа. Годі відірвати бідолашну від сина, ні до кого не озивається, навіть на онуку очей не зведе.

– На онуку???

– Та він же з дитиною був. На очах у дочки й порішив із собою.

– Як то? А чого?

– Хтозна.

– Певно, через жінку. Зникла Вірка. Усі речі у квартирі, лише документів нема. Як у воду канула.

– З коханцем дременула.

– З коханцем? Дитина ж. Та й Михайла любила до нестями.

– Тоді чого ж хлопець під колеса кинувся? З доброго дива? Авжеж, з полюбівником Вірка. Зникла ж бо, нема ніде. Певно, знайшла багатшого, а Мишко, бач, прикипів до... художниці. Їй-богу, відьма. Ще й малювала, як навісна.

– Отож.

Над хатами перекинула відро ніч і хлюпнула з нього темрявою, проте мало не в кожному вікні ще довго світилося. Жінки смажили, пекли й варили, приправляючи страви гірким зітханням, чоловіки ладналися копати свіжу могилу й нишком чухали потилицю: ну хіба не клята ота любов звела хлопця зі світу? На самому крайчику вулиці, у невеличкому будинку, лише на дві кімнати, горіла свічка. Так мало бути. Посеред ліжка з високими залізними бильцями в м'якій перині лежала дівчинка й слухала ніч. А ще голоси. Вона не розуміла, чому опинилася тут, тому слухала уважно, сподіваючись, що в словах, які шелестіли в темряві, можна буде віднайти підказку.

– То підійшов костюм, га? Бо я все щодо розміру сумнівалася. Не бачила ж Михася років із три точно.

– А не видко? Як картинка, лежить. Легінь. Не скажеш, що геть-чисто понівечений.

– Матвіївну знову вкололи? Наче затихла.

– Фельдшерка була, то впорснула заспокійливе... От тільки я з ліку збилася вкотре. Не переживе Зоя, ой, не переживе.

– Ш-ш-ш. Не навроч. У неї ж ондечки є для кого. Мала ж Михасева тут. Забрали з Києва... навісного.

Дівчатко на слові «Київ» тріпонулося серед високих подушок. Лесі так хотілося втекти звідси. Куди? Голоси знали. У Київ, бо там є її ліжко. Не таке велике й м'яке, але її. І квартирка крихітна – не те що цей будинок. Зате в ній Леся знала

кожен куток і навіть темряви не боялася і звуків. Їх було завжди багато, часом дівчинка навіть думала, що дев'ятиповерхівки – то вулики, тільки для людей. А ще в них... хтось неодмінно дихав за стіною, а тут... Раптом тишу розтяло навпіл:

- Пугу.

Жінки заворушилися, певно, хрестячись. Леся розплющила одне око й помітила, що світло від свічки затремтіло чи заколихалося.

- Пугу.

- Чуеш, Степанівно?

- Сичі.

- Пугу-пугу-пугу.

- Вони. Без них лихо не обійдеться.

Леся вкусила свій кулак і зі страху мало не обмочила постіль. Дівча ніколи не чуло про таких птахів, тому подумало, що це щось значно страшніше. Може, потвори які? Бродять десь у темряві. А що, як жертви собі шукають? А як знайдуть її? Дівчинка підібгала під себе ноги й стала схожа на розпульсовану цятку, маленьку таку, крихітну, непомітну. Хотілося плакати, але навіть плакати було лячно. От і тремтіла, як вогник свічки, тієї, що... що біля труни, а ще шепотіла беззвучно, самими вустами, щоб подумки кричати, скільки було сили, таке рідне й рятівне: «Мамочко». От лишень темрява відповідала:

- Пугу-пугу-пугу.

* * *

Що може вигадати дитина, коли чогось боїться? А коли боїться всього? Лесин страх розповзався й множився, навіть сподіване світло нового дня не зробило його бодай на крихту меншим. От дівчинка й вигадала гру. Так-так. Схованки. Вона лежала серед високих подушок, мов у схованці часу. Пухнаті, м'які, з

вишивкою, вони затуляли малу від решти світу, а дівча вдавало, що спить і не помічає нічого, зовсім ні-чо-го: ні людей, ні тіней, ні рухів, ні голосів. Хоч довкола із самісінького ранку щось відбувалося. Заходили й виходили люди, рипіли двері, чулися плач і молитви. Якась жінка принесла для неї темненьке платтячко й тихенько поклала поруч.

– Вдягни.

Леся кліпнула й ускочила в ту сукню за мить, щоб одразу ж пірнути назад у подушки. І знову з головою. Аби не чіпали більше. А її й не турбували, лишень погодувати спробували, та з переляку дівча не змогло проковтнути й шматка хліба. Тихо. Вона знову лежить і не знає скільки. Поруч чути кроки, шепіт. Чому всі шепочуться? Може, нічні потвори викрали в людей голоси? А вона лежатиме тихо, так тихо, щоб усі думали – спить. Сон – то добре, сон – то порятунок, а вигаданими сновидіннями можна відмежуватися від кімнати, де пахне так незвично, а люди в чорному хитають головами, що чудернацькі годинники.

– Лесю...

Шепіт почувся коло самого вуха. Здавалося, майже торкнувся шкіри, натомість мала стисла вії так міцно, що перед внутрішнім зором затанцювали кола й цяточки.

– Дівчинко... Час. Треба прощатися з татом.

Татом? Леся зіщулилася.

– А може, не варто, Іванівно? Диви, як злякалася. Ще мале, усе одно нічого не розуміє.

– Та хоч свічку б потримала. І без того душа покійного спокою не знатиме. Священик не відспіває, бо не годиться, хай дитина свічку потримає.

– Свічку? То, може, і нехай. Лесю. Лесюню. Ну ж бо, маленька, не бійся, ходімо, я дам тобі свічку, для татка свічечка.

Дівчинка втислася в ліжко худеньким тільцем і завмерла, вії підстрибнули й оголили вологу зелень – таку пронизливу, що хотілося її накрити чимось, затулити бодай долонею.

– Ти бач, який колір... – тітка розгублено провела по краечку вишитої подушки, а потім таки наважилася витримати погляд дитини. – Не плач і не бійся нічого. Ось тобі свічечка, стань у куточку, отут, і постій тихенько. Отак. Хороша дитина.

Леся слухняно підвелася й виповзла зі своєї схованки, проте очей усе одно не підводила, натомість міцно-міцно затисла свічку в долоні й відчула, як гарячий віск котиться простісінько на пальці. Дивно, але вона не кричить і не хниче, навіть морщитись якось лячно. Просто стоїть.

Звідкись здалеку котиться гуркіт, розходиться й щораз гучнішає, а від того здається, що небо гнівається. Он яке чорне у вікні! Може, небу боляче? Болить йому, як господині цієї оселі. Присутні нишком кидали короткі погляди одне на одного, мовляв, уже час, проте жоден не наважувався відірвати згорьовану жіночу постать від труни посеред просторої кімнати. Жінка припала до грудей молодого чоловіка, охопила його, немов дитину крихітну, і тужила мовчки, а від того мовчання гуркіт грому здавався ще страшнішим.

– Краще б уже плакала, – шепотілися жінки по кутках.

– Диви, а покійний, покійний... як живий. Усе одно, що заснув. Спить собі, та й годі.

– Ага. То лише обличчя, а тіло... пошматоване. Крий Боже! Складали до купи нещасного, хоч смерть, кажуть, миттева була.

– А водій? Що водій?

– А що? Нічого. Бідолаха. Він і помітити не встиг, як Михайло наш кинувся на колії. Кажуть, чекав до останньої секундочки й шурхонув, що камінь на дно. Мить – і нема.

Сусідка Євдокія, слухаючи тихі розмови, не припиняла шепотіти молитов, а поглянувши на перелякану дитину з тремким вогником у рученятах, сплеснула в

долоні:

- Цитьте, кумоньки, годі. Он дитя й без вас наполохане.

Огрядна жінка коло порога, яка лякливо тулилася до дверей, здавалось, от-от і покотиться, стурбовано закивала:

- Отож. Дитя. Це ж треба, Всевишній дав, щоб на тій станції метро якраз Павлівна наша була. Та ви тільки подумайте! Їхала від своїх, молочне дітям возила, а тут таке. Це ж вона Михайла впізнала.

- Та ну?

- Що «ну»? Упізнала. Бачить, дівчатко стоїть саме-самісіньке, скривилося, бідолашне, нікому й діла нема. А Павлівна не дурна, зметикувала, що то Матвіївни онука, і на село із собою забрала, насилу впрохала слідчого. От вам історія. А то що? Була б Леся, певно, у сиротинці якому. Точно, була б. А так у бабці. Матвіївна ж онучку чи не вперше й побачила. Ото біда! Онучку в день смерті сина вперше побачити.

- А мати Лесина де? Не з'явилася?

Дівчинка міцно затисла між пальцями свічку, так міцно, що та тріснула, а віск покотився гарячим струмком, заливаючи пальці. Та Леся того не відчувала, бо слухала. Опустила зелені очиська в підлогу й навіть шкірою вловлювала звуки, проте ніхто з цих людей у чорному не міг дати відповіді.

- Ні. Господиня до квартири, яку вони орендували, уже інших квартирантів устигла пустити, речі передала швиденько, а там і документи, свідоцтво про народження Лесі, а Віри нема, і паспорта нема. Зникла.

- Зате Ніна прийшла... Бачте, не погордувала.

- Де, кумонько?

- Та ондечки, не видно? Попід стіною стоїть. Дивіться-дивіться, чорна яка. Скільки років пройшло, а вболіває.

– А Василь що? Отак дружину відпустив?

– Ото дурна. А чого не пустити? Коли Михась покійний уже. А що за життя любилися, то молоді ж були.

– Було. А з Вірою зустрівся... І все, не стало чоловіка.

– Люта любов, ой люта... Ніни не пошкодував, до матері стежку забув через свою Віру... Жодного разу не навідався, оце тільки... дібрався.

Над будинком щось гучно тріснуло. Переполохані дорослі мовчки заходилися хреститися, а дівчатко затислося в самісінький куток і розчинилося.

– Ти диви, як сили небесні гніваються!.. І сичі... сичі вночі кричали не перед добром.

– Та яке добро? Ніхто не відає, що й сталося.

– Тільки дівча знає... Дівчинка ж бачила.

Леся відчула, як десятки поглядів пронизали її наскрізь, немов метелика на голку настромили й під лупою заходилися вивчати. Затремтіла вся, як була. Тітка Дуся, сусідка, не стрималася й мимоволі затулила дитя собою.

– Цитьте! Геть подуріли. Ще допит улаштуйте дитині біля труни. Мала вона ще, щоб зрозуміти щось. Мала.

Леся заплющила очі й відчула, як падає кудись глибоко, дуже глибоко. Підземелля. Воно величезне, наповнене рухом і звуками. Довкола люди. Багато людей. Вони кудись поспішають, зосереджені на власних клопотах. Хтось розмовляє, десь кричать, проте більшість вдивляється в довжелезний тунель, де ось-ось має з'явитися світло. Леся знає, бо вже не раз була в цьому місці. От і тепер стоїть у натовпі й чекає, хтось тримає її за руку. Коли з чорноти починає линути гул, дівчинка відчуває, як чиїсь пальці стискають її долоню, стискають так міцно, що Лесі робиться боляче. Дуже боляче, з болю хочеться кричати, та дівчинка знає, що її крику ніхто не розчує, бо гул у тунелі наближається й ось-ось накрие собою.

Мала, шукаючи порятунку, зводить очі догори й раптом помічає пташку. Маленьку таку, чорненьку. Ніхто з цілого натовпу не бачить її під самісінькою стелею, але пташка є, вона б'ється крильми, немов прагне пробити малюсіньким тільцем тонни землі над собою, щоб нарешті дістатися до сонця. Леся розуміє пташку. Лесі так само хочеться до мами, але мами нема, є лише той, хто тримає за руку, тримає міцно. За мить дитяча долонька вивільняється, і перелякана дівчинка розуміє, що навіть той хтось кудись зник. Леся дивиться на пташку вгору й не знає, плакати чи радіти, адже той хтось був її батьком.

А тепер у цьому чужому будинку незнайомі дорослі запевняють, що нерухомий дядечко в труні – її татко. Леся не знає, чи вірити їм. Дядечко справді дуже схожий на тата, от тільки навіщо лежить так довго й ніяк не підводиться? І через що всі до одного люди вдяглися в чорне? І навіщо свічка в руках? І чи справді ота чужа бабуся – її? Але найголовніше, про що стукотіло серденько в грудях, про що хотілося кричати гучніше, ніж гуркоче найстрашніший грім над головою, було те саме коротке й вистраждане: «ДЕ МОЯ МАМА?»

* * *

Той день тривав нескінченно. Дівчинка вже думала, що він зачаклований і просто не має кінця, проте ніч усе ж таки прийшла, от тільки без сновидінь. Глибоко за північ Леся не спала. Здавалося, її проковтнув... будинок і тепер розчиняє в собі, як липучу цукерку. Під дівчинкою рипіли іржаві пружини старовинного ліжка, яке більше скидалося на гамак і не випускало із себе одразу. На горищі шурхотіли взад-вперед невидимі протяги. Десь унизу скрипіли розсохлі мостини підлоги, постарілі від часу й кроків. Хто ж тут ходив? Дівча не знало. Будинок був чужий. Може, тому було так страшно? Краще дивитися на щось знайоме, уже бачене. На місяць, наприклад.

Вони з мамою іноді дивилися на місяць. Леся надто добре пам'ятала хвилини споглядання, бо саме так її заспокоювала мама... після того, як... Дівчинка зіщулилася, перетворившись на мушлю – крути-верти, а до осередку не дістанешся. Вона навчилася бути мушлею, а ще ходити навшпиньках і ставати невидимою, бо лише так можна було вберегтися від звіра, коли той прокидався. Спочатку таке траплялося рідко, потім частіше. Останнім часом дракон майже не спав. Мама від того страждала й запевняла, що вони дві принцеси в зачаклованій башті, просто їм потрібно навчитися жити поруч із драконом. Як? Леся знала, і мама теж. Треба тихесенько, не дихаючи, крок по кроку дістатися непоміченою

до кухні, щоб уже там у сякій-такій безпеці пірнути в мамині обійми. Якщо все виходило і втеча вдавалася, вони, схвильовані й принишклі, сиділи в старому кріслі, обійнявшись міцно-міцно, і дивились у вікно. А вікно, навіть якщо це вікно зачаклованої башти, завжди показує небо, уночі ж там висить місяць.

Леся пам'ятає, що в такі хвилини їй довго не спалося. Здавалося, сни розбрідалися й просто не могли віднайти шляху до їхньої башти. Тоді мама... цілувала її в оченята, усміхалася й говорила, що сновидіння іноді блукають так, як місяць. Ще довго жінка й дівчинка роздивлялися на нічне око всесвіту, аж поки врешті котрийсь зі снів знаходив потрібну дорогу. До речі, Леся завжди засинала першою, і останнє, що пам'ятала, було місячне сяйво й мамине дихання. Тепер його нема, а місяць є.

Он він. Завис у відчиненому навстіж вікні, немов чудернацька іграшка. Круглий і сяйливий. Виблискує крізь мереживні фіранки. А ще слухає сад. Леся впевнена в тому. Саду годі не слухати. Дивно. Будинок її лякає, а сад чомусь ні, хоч він однаково чужий, а ще великий, у ньому дерева добрі. Вони тримають у пригорщах гілок яблука, а потім скидають додолу так солодко-солодко, що хочеться бігти в ту траву і в ті яблука, сховатися, згорнутися, заплющити міцно очі – і нарешті прокинутися. Прокинутися, бо це все – лише сон. Це не може бути правдою.

– Мамо, – шепоче дівча до місяця й темряви, але ті незворушно стоять над ліжком нічною вартою. Дівчинка схлипує й занурює обличчя в пухнасту подушку, від чого навіть дихати стає важко, зате не чути ні як падають яблука, ні цього чужого будинку, ні голосних схлипувань у сусідній кімнаті, ні тихих голосів. І не видно чоловіка, що, здається, так і залишився лежати там, у труні.

Лесі не було на похороні. Може, тому їй отаке ввижається? Дівчинку пожаліла тітка Євдокія й відмовилася брати із собою на цвинтар, натомість лишила її зі своєю матір'ю Устиною, такою ж стародавньою, як і її ім'я. Баба була зігнута до землі дугою, зморшкувата і якась чорна. У роті стирчало два останні зуби, а волосся давно втратило свій колишній колір. Та й сама баба той колір навряд чи пам'ятала, зате добре знала, як має поводитися і що є по закону, тому пильно дивилася на дівча, яке забилося аж за бильця ліжка й визирало звідти зелено-зелено. Стара невдоволено прицмокнула язиком на той її погляд і стала схожа на зголоднілу бабу-ягу.

– Не має так бути, ох, не має. Треба було взяти на кладовище. Бо що виходить? Дитина з рідним батьком не попрощалася. Негоже. Кров же його, як-не-як, не водиця.

Леся пригадала, як висохлі покручені пальці старої пройшлися по русьвому волоссячку.

– Хоч і не схожа ти на Михася. Викапана матінка. Стережися, щоб, бува, не з'їла тебе Матвіївна.

Дівчинка накрилася подушкою з головою, але все одно чула, як там, за порогом кімнати, плаче баба Зоя, ота, що може її з'їсти.

– Зое, тихше. Годі, чуеш? Його ж не піднімеш.

– Дусю, Дусю, я сина в сиру землю сховала, навіки сховала, ніхто не підніме вже соколика, не розбудить...

– Краще б ти, Матвіївно, задрімала. Відпочити тобі треба. Геть знесилена.

– Нема мені спокою. І йому нема. Ти скажи, сусідочко, скажи, ріднесенька, що ж він накоїв, золотий мій? Що ж накоїв? Душу загубило дитя мое. То як із цим жити, Дусю?

– Та ти ж не сама. Є Леся. Сирота сиротою. Дитина ж не винна.

Запала тиша. Вкрадлива й моторозна. Краще б уже схлипування, аніж повне безгоміння. Леся навіть на місяць забула дивитися.

– То вона винна. Мати її окаянна. Вона... душогубка. Проклинаю!!! Чуеш? Усім еством своїм, нутром, у якому тридцять років тому синочка виносила, проклинаю...

– Тихше! Ну! Годі, годі! Господь із тобою! Які прокльони? За Михася молимося, за донечку його. Чуеш?

– Бодай крізь землю пішла, відьма. У пекло прямісінько. Де вона тепер? Ну, де? Дитину лишила напризволяще. Ото тобі й уся молитва.

Дівчинка тремтіла й затуляла долоньками вуха, затискала так, що в них починало густити. Ні, вона не питатиме бабці, де мама. Ніколи. Боятиметься? Напевно. Але ще більше просто знатиме, що робити того не можна.

* * *

Не спитала Леся, де її мама, ні вранці другого дня, ні через день, ні через тиждень. Запитання не зникло, воно просто застрягло в ній скабкою, боліло й мучило, вона вчилася з ним жити потай, щоб ніхто з дорослих не здогадався, що воно є. Леся була занадто малою, щоб до кінця збагнути значення бабусиних прокльонів, проте вловлювала не слова. Ні. Їй вистачало самої інтонації, щоб зрозуміти, що в цьому будинку її мама – ворог. А ще дитина зрозуміла, що їй доведеться тут жити. Скільки? Боялася про те думати. Так само, як і питати про маму.

– Убивця, – повторювала баба Зоя вранці, в обід і ввечері, а найчастіше бурмотіла оте своє «вбивця» на сільському кладовищі, біля свіжої могили, куди водила Леся щодня, а то й кілька разів на день. Уже й односельці осудливо почали кивати головами:

– Законсервує дитину у своєму горі Матвіївна, не помітить і коли. Ну, нащо, спитати б, дівчатко тягти за собою? То хіба місце для малої? Сказала б ти що їй, Дусю!

Тітка печально кивала й тихо відповідала:

– Не чує.

Зоя Матвіївна таки не чула, бо прислухалася до іншого.

Це Леся зрозуміла одразу ж, як потрапила з бабцею на самісінький край сільського кладовища. Там було вітряно. Дивовижно. І це за всякої погоди, хоч уже за кілька кроків углиб хрестів панував затишок. Здавалося, вітер посадовили на ланцюг саме коло входу на цвинтар, і той незримим охоронцем дихав у спину

живим, щоб пам'ятали. Маленька дівчинка завше зупинялася саме тут, на межі між світом мертвих і світом живих, зачаровано слухала дихання вітру, упізнавала й тихцем простягала рученята, немов прагнула нагодувати з долонь незримого охоронця. Може, тому й носила в кишені крайчик чорного хліба. Відтак той хліб пах вітром.

Сьогодні вона теж принесла гостинець, дістала й розглядала таємний малюнок, що його утворили крихти на долоні.

- Їж... - прошепотіла.

Вітер ковзнув невагомим крилом простягнуту руку й полетів. Летів від кладовища полем, летів красиво - від найвищих хмар і аж до трав, далеко, доки з розгону не гупнув об стіну густого лісу. Дівчинка щільніше вкуталася в стару хустку й зиркнула на бабуню. Слухає тата. Як же то страшно, коли слухають мертвих! Худорляве жіноче тіло впало на свіжу могилу, руки оповили земляний горбок, посивіле волосся вибилося з-під країв чорної хустки, а вона все дослухалася до глибини під собою. Чи не озветься рідненький? Чи не прошепоче: «Матінко, йой-йой, боляче мені тут!»?

Тітка Дуся, яка ніби випадково опинилася поруч, не втрималася й підійшла до дитини, обійняла.

- Ходімо, маленька, зі мною. Бабуся пізніше надійде. Ходімо.

Леся слухняно простягла долоньку, що ще пахла хлібними крихтами й вітром, а потім усю дорогу придивлялася, як тітка втирала прірву сліз, що котилися, котилися й котилися з волошкових очей. Леся ім не дивувалася, вона помалу звикала до чужих сліз. Знала, що то через тата, проте собі плакати не дозволяла, бо за татом... не виходило... плакати.

Попереду вигулькнув будинок. Той самий. Вони нарешті дійшли до оселі, у якій про маму навіть згадувати страшно. Дивно, проте дівчинці часом здавалося, що стіни підслуховують її думки, всмоктують і заповнюють ними свою чорну пустку. І її таємниця дивиться з усіх кутків. І хоч куди сховайся - скрізь чути, як ворухиться велетенське й болюче слово «МАМА». Певно, тому Лесі зовсім не хочеться туди заходити. Будинок це відчуває, бо якимось сумовито розпливається жовтою плямою серед зелені саду й зітхає всіма рогами одночасно.

Тітка Дуся, помітивши настрій дівчинки, присіла поруч і всміхнулася. Але усмішка видавалася дивною на ще вологому від сліз обличчі.

– Ти звикнеш, Лесюню. Повір. Ми звикаємо навіть до тих речей, які нам не подобаються, – поцілувала й дала змогу дівчинці самій ступити перший крок до оселі.

Леся слухняно зайшла, озирнулася й прожогом залізла на стілець коло столу, відвернулася до вікна й підперла рученятами підборіддя. Це було її улюблене місце в будинку. Хоч ні, яке ж улюблене? Найпевніше зручне. Крізь примружені вії було видко вулицю й людей. Можна отак сидіти весь день і визирати маму, тоді точно не прогавиш. Леся це й робить – дивиться у вікна. Тітка Дуся зітхнула до дитини, втерла непрохану сльозу й заходилася порпатися коло печі, шукаючи обіду, проте нічого істивного не знайшла.

– Матвіївна за своїм горем тебе, золотце, замордує зовсім. Почекай. Я хутенько вареників із дому принесу. Посидиш сама? Не боїшся?

Дівча вийняло з кишеньки залишки вітряного окрайця й кивнуло.

– Ну от, молодчина. Я швидко.

Як тільки сусідка зникла у своєму дворі, стежкою проповзла довга тінь, вхідні двері рипнули й впустили чорну жінку досередини. Згорьована мати опустилася простісінько на поріг і довго сиділа нерухома, мов скам'яніла. Онучка, зиркнувши на бабу, залізла на стілець, підгорнувши ноженята, і затамувала віддих. Чорна-чорна жінка вимовила-виспівала:

– Що, дитинко? Самі ми з тобою. Самісінькі. Горе проковтне, сили вже висмоктало, серденько з'іло. Сину мій, втіхо моя!.. Чому ж ти мене не взяв із собою?!

Підвелася, похитуючись, дійшла до припічка, тремтливими руками дістала старі грубі ножиці й щосили ними по волоссю різонула. Сиві змії впали до ніг і, здавалося, зашипіли на підлозі.

– Ой синочку мій рідненький,

Та відкіля ж тебе й виглядять,

Та коли ж тебе дождять?

Озирнулася.

- Що, Лесюню, чи гарна бабуся? Ой, гарна.

Леся мовчала, кліпала часто-часто зеленою прірвою оченят і боялася поворухнутися. А напівпритомна жінка підійшла до дитини.

- А діточки ж мої манісінькі, сиріточки,

Та як же й ви будете виростать,

Та як же ви будете горювать?

Сиротинко ти моя... Сиротинко...

Ножиці в жіночій долоні раптом описали коло над дитячою головою – і туга русява коса обірвалася. Леся вражено зойкнула й охопила рученятами місце, де ще мить тому було волосся. Натомість відчула між пальцями короткі кучерики. Чужі. Зіскочила, вхопила косу й міцно притисла назад, немов та могла прирости. Дивилася на бабу густим поглядом, неначе та ножицями відкраяла не волосся, а серденько, і тепер воно, гаряче, стугонить у тремтливих долоньках. Жінка, не витримавши погляду, озирнулася по кімнаті, немов бачила те все вперше, похитнулася, впала на запилену підлогу, покотилася по ній жмутком болю й заголосила протяжно, що вовчиця завила.

- Що ж це я наробила, Господи? Що накоїла!!! Єдиного сина не вберегла!!! Та чого ж ти так рано таку й хатку тісеньку забажав? Краще б я в сиру землю лягла й не встала... Я-а-а-а...

Дівчинка підскочила й блискавкою вибігла з будинку, задріботіла босими ноженятами й зникла у високій траві. Плакала довго, аж поки вичерпалися сили. Мабуть, уперше за той час, що перебувала тут, її тільце здригалося в судамах, а вона все ніяк не наважувалася розплющити очі.

- Мамо, мамочко, забери мене звідси!

Але мами не було. Тоді дівча бодай спробувало уявити матусю. Ось вона дивиться на неї пильно й лагідно, очі – два верчики тепла. Шкіра... ніжна, лоскотна й пахне чимось знайомим аж до болю. Дотик волосся, довгого, далеко за плечі, і гладенького. Мама часто повторювала, що в Лесі її волосся, тішилася ним, пестила, і ось... Ось... Дівчинка розплющила очі, шукаючи решток скарбу, а коса вплуталася у високу траву й мимоволі уквітчалася дрібними пелюстками. Дівча всміхнулося крізь пелену ще не виплаканих сліз і згадало мамину усмішку – легку-легку, найдорожчу з усіх, бо лише мамина усмішка свідчить про дитяче щастя.

– Лесю!!! Дівчинко моя!!! – неслося від будинку й падало скрізь у траву тягарем. Його не можна було бачити, проте, здавалося, стебла під ним пригиналися й лякливо шепотіли до землі.

– Ось ти, маленька. Тихше, тихше, не плач. Ціла? Ой Господи! Налякала як Матвіївна! Голосить, що сиротину занастила. Ціла... – Жіночий погляд помічає косу в дитячих руках і спалахує. – Бабця? Не плач, дитинко, то вона з горя великого... А волосся... воно ж відросте ще краще, аніж досі було...

Дівчинка схлипувала й ховала очі на теплих грудях, бо здогадувалася, що волосся, може, і стане кращим, аніж було, а от життя – ні. Без мами.

* * *

Уночі до димаря прилетів вітер, довго вовтузився довкола, немов чухав кошлату спину об охололі цеглини. Леся згорнулася калачиком у своєму ліжку й дослухалася до руху вгорі, міркуючи над тим, що вітер, певно, звик до неї. Ось і тут віднайшов, а з собою приніс темінь. Якщо розплющити очі й визирнути з-за краечка ковдри, то можна побачити її у вікні, але Леся боїться, бо звідти суне щось таке велетенське, як водяна вежа – від одного краю ночі до другого. Сон? Дівча довго опиралося, аж поки зрештою непомітно й незбагнено геть усі звуки й відчуття розійшлися кімнатою, а сновидіння пірнуло в її голівку...

Снилося волосся, її волосся, от тільки красиве-красиве, яким було ще зранку, ба ні, краще. Довге, аж до самісіньких п'ят, його кінчики тяглися травами й упліталися в суцвіття польових квітів. Десь поруч хтось співав. Вітер? Ні, вітер був, але він не співав, а заколисував у Лесиному волоссі голос... Мамин.

– Мамо...

– Ш-ш-ш...

– Я хочу до тебе. Чуеш?

– Знаю... Зачекай...

І ледь-ледь відчутний дотик до чола.

Уранці Леся похапцем зіскочила з ліжка й чимдуж підбігла до вікна, щоб віднайти ще напівсонними оченятами ранкове сонце. Примружилася й усміхнулася, а промені заплуталися в коротких кучериках, як у велетенській кульбабці. Усе буде добре сьогодні, бо їй мама наснилася. Просила зачекати. І Леся чекатиме. Скільки треба... І навіть тут. Потяглася, пішла до порога, стала навшпиньки й обережно штовхнула долонькою дерев'яні двері, де-не-де облуплені. А ще рипучі. З першої кімнати пахло пирогами. Висунула носика й глипнула зелено. Біля печі вовтузилася бабця Зоя. У її руках рум'яними бочками підморгували пиріжки. Кинула короткий погляд на онуку, і в очах зблиснуло щось схоже на промінець, отой ранковий, який несе новий день.

– Прокинулася? А я пирогів напекла... І з капустою, і з сиром, і з ягідками... – Винувато стонула плечима. – Не знаю ж, які ти любиш.

Дівчинка ковзнула босими ноженятами по теплій долівці й невпевнено ступила крок уперед. Жінка не стрималася, поставила тацю з пирогами на стіл і кинулася до дитини. Обіймала довго, притискаючи щосили до змученого серця, а руки, які ще солодко пахли тістом, пестили пухнасту голівку.

– Пробач мені, дівчинко моя. Ріднесенька, пробач... Волоссячко відросте... красиве-красиве. Позаплітаємо його стрічками або... чим там ще... Я ж не знаю, не плела, золотце, не було кому, а тепер навчуся. Будеш у мене першою дівчиною на селі. Віриш?

Дівчинка мовчки кивнула головою, дослухаючись до бабусі. Щось змінилося в ній. Біль лишився, але пішов углиб, на поверхні ж утворився проміжок для життя – заради онуки. Жінка гаряче поцілувала зелені оченята й усміхнулася:

– Ну, що? Ходімо їсти пироги? Виберемо вдвох найсмачніші й будемо потім пекти собі. Ми дівчата худенькі, нам можна.

Коли після сніданку до господи зазирнула тітка Дуся, то одразу й не повірила власним очам, так і вклякла з глиняним глечиком, у якому парувала гречана каша. Господиня глянула на гостю й сплеснула в долоні.

– А що це ти, Дусю, вигадала, га? З глечиками носишся. Ти краще, сусідонько, пирогами почастуйся...

Тітка полегшено видихнула й посвітлішала на очах.

– Та то лишилося... мої старі не подужали. А каша смачна вдалася, от і хотіла пригостити. Та хіба каша пирогам рівня?

– Отож. Нам оті, що з ягідками, до смаку. Правда, Лесюню?

Дівчинка всміхнулася, геть чисто вимашчена червоним соком з ягід:

– Ми й завтра таких напечемо. Бабуся каже, що нам можна, бо фігура дозволяє.

Жінки не втримали сміху – і будинок в одну мить став молодший.

* * *

Кілька наступних тижнів Леся відігрівалася, немов біля вогника, ще зовсім крихітного й непомітного сторонньому оку, проте для них із бабусею оте раптове порозуміння було рятівним. Час це збагнув. Час мудрий до таких речей. Саме тому він неквапливо брів по самі плечі в траві й непомітно, мовби потай уплітав тижні в химерне мереживо літа. А воно... літо того чорного року було напрочуд лагідне. Мабуть, хтось угорі вирішив, що це допоможе ранам швидше гоїтися. І вони рубцювалися, страшно, з грубезними краями, однак гоїлися...

Щоразу новий день розпочинався однаково – рано. Хоч як Леся намагалася поспати довше, тутешні ранки пробуджували від найсолодших сновидінь. Мабуть, було щось у повітрі, звуках, запахах... Дівчинка з годину лежала в ліжку-

гамаку, підставляючи обличчя під пустотливі промінчики, і було так приємно мружитися від яскравого саява, приємно підглядати за всім, що відбувалося на гамірному подвір'ї, а ще слухати... просто слухати ранок.

Найперше, що вривалося у свідомість, – кукурікання. Леся чула його ще крізь сон, але знала, що виконавець ранкового концерту – червоний і страшенно войовничий півень. Він почувався господарем подвір'я й виконував найважливішу місію – сповіщав про ранок. Можливо, тому навіть удень півень поважно й неквапом виходив із курника, озирався й залітав на собачу буди, відшукував на її даху найвище місце, щосили тріпотів крилами й натхненно перекрикував усіх сусідських півнів. Хтозна, чи його вважали за зірку зозулясті кури, проте кудкудакали так само жваво й переконливо. До того всього додавалося й гелготання гусей.

Довгошиїх було зо два десятки, і вони легко могли приборкати куряче царство, але Лесі здавалося, що гордовиті птахи не вважали цю затію за таку, що варта їхньої уваги. Принаймні гуси проходили повз курей, високо звівши поважні голови. Дівчинка знала, що попереду в птаства тривалий день, наповнений невідкладними справами: знайти найсоковитішу траву в лузі й найглибші місця в озері. Увечері ж гуси поважним гуртом поверталися назад. Іноді Леся з бабцею йшли їм назустріч, тоді можна було побачити пуголовків у воді. А коли щастило, то прилітала красива й майже казкова бабка, принаймні дівчинка в тому була впевнена й зі щирим захватом споглядала тріпотіння прозорих крил.

Хто ж іще наповнював собою ранок? Звісно, Мурко. О, цей велетенський розбишака щоранку нявчав так голосно, що міг перекричати навіть півня. Котище дуже любив сиродій, а за ніч устигав добряче зголодніти. А як інакше, коли полювання на мишей хіба що снилося рудому в солодких снах? От ледащо зранку й підганяв господиню до повітки, де вже чекала вона – біла й мудра корівка Лиска.

Леся спершу побоювалася корови й близько не підходила. Величезні роги кілька разів навіть примарилися в нічному жахітті, але згодом дівчинка збагнула, що Лиска добра й що роги їй потрібні хіба тільки на те, щоб покрасуватися серед інших корів на пасовиську. Лиску Леся з бабцею стрічали ввечері завжди. Дівчинка весь день нетерпляче позирала на сонце, і ледве воно починало котитися донизу, хапала до рук лозинку, щоб за її допомогою воювати з ворожим військом пекучої кропиви, яка росла одразу на вигоні. Ті зарості, здавалося, мали чарівну властивість відростати за ніч, бо хоч як натхненно Леся вибивала їх

лозинкою, вони все одно щовечора вбирали в себе мукання корів.

Корів було чути ще здалеку. Рогаті годівниці раділи господарям, а разом сповіщали, що несуть в обважнілих вим'ях пахуче молоко. Бабця Зоя частувала свою годувальницю шматком хліба із сіллю, а потім вони йшли слідом за теплими боками Лиски й розганяли зграї надокучливих комах. З першими сутінками мала й стара господині вирушали до повітки, вмикали ліхтар над головами й починали творити таїнство вечірнього доіння. Якщо зранку Леся не брала в ньому участі, то ввечері неодмінно відкладала всі дитячі клопоти й прибігала до бабці, щоб подивитися, як Лиска віддає молоко, що дзвінко дзюрчить у дійниці. А ще пахне. Власне, молоко пахло так солодко, що вусатий Мурко трохи не млів простісінько коло бабиних ніг.

– Ну ти й нетерплячий. Стривай, – усміхалася бабуся в краечки хустки, мнучи повне вим'я.

Потім вони проціджували білу енергію лук крізь марлю й заходили до хати. Леся випивала повнісіньку чашку, знаючи, що свіже молоко подарує такі ж пахучі сни, цілувала бабуся й бігла до ліжка, яке вже не скидалося на гамак. Лесі було приємно думати, що то м'якесенька хмарка, у яку вона пірнає аж до ранку. Коли ж одразу не вдавалося заснути, вона слухала цвіркунів у високій траві. Вони, мабуть, шаленіли від музики, бо влаштовували справжнісінькі концерти, що їх годі було переслухати. Під ці звуки дівчинка дозволяла собі згадувати. А ще чекати... терпляче чекати на маму.

Леся звикла до того, просто з-в-и-к-л-а, призвичаїлася, оббулася. День при дні клопоти робилися своерідними ритуалами, які давали відчуття захищеності: учора було так, і сьогодні, і завтра буде. Нове життя заспокоювало своєю простотою, а ще всотувало в себе цілу купу важливих справ, вражень та обов'язків.

* * *

Обов'язки тут мали всі. Леся дуже швидко підмітила, що в селі кожен чітко знає, що має робити, а то не встигне за літом, не впорається й прогавить щось важливе.

Для бабусі Зої отим важливим стала онука, відсунувши решту справ на друге місце. Зоя Матвіївна всю себе присвятила доглядові дитини. А може, то був порятунок для материнського серця? Певно. Жінка щосили намагалася догодити малій, по-своєму, звичайно. Так, як те розуміла. І хоч дівчаток раніше вона не виховувала, проте збагнула, що найперше красуню треба вдягти. Це сталося одразу після... пирогів, якими вперше частувала онучку.

Леся пам'ятає, як того самого дня, узявши її за руку, бабця повела до крамниці в самісінькому центрі села. Крамниця була не така велика, як ті, що до них дівчинка звикла в місті. Та й краму в ній було небагато. З-за полиць виглядала кудлата-кудлата тітка з яскраво розмальованими очима. Грізно зиркнувши на гостей, тітка раптом пом'якшила погляд і заходилася протирати уявний пил на вітрині. Бабця спинилася навпроти й висунула дівчинку поперед себе.

– Катерино, дай нам на дитину платтячок, га?

Жінка звела докупи такі ж намальовані брови й кахикнула собі під ніс. Зоя Матвіївна ступила крок уперед, просуваючи й Лесю. Тепер дівчинка майже впритул дивилася на пишні груди у квітчастій сукні.

– То даси, Катерино?

Жінка знітилася:

– Матвіївно, наче ти не знаєш, що нема нічого путнього. І не скоро завезуть.

Бабуся стисла Лесину долоньку.

– Як Бобаричисі, так е? І свою Галю теж он як одягла! Дивись, мо', в імпортне, га? А як сироті, то одразу нема? Пошукай он між полиць чи попід ними. Та добре пошукай. Щось комусь відклала, еге ж, признавайся!

Тітка кліпала очима, немов бачила перед собою ману чи чула хтозна-яку дурницю.

– Тітко Зое, відчепіться. Якби не горе, то, їй-богу, сказала б я вам.

– Знаю-знаю. І показала б... Еге ж? Ти тільки, дочко, на неї поглянь уважніше, – бабуся торкнулася репаною долонею Лесиною підборіддя. – В очі зазирни. Бачиш? Твоя Галька ввечері біля мамчиної цицьки засне, хіба ні? І Петрович донечці, дивись, найкращу ляльку привезе з відрядження. Правду кажу? А цій дитині хто? Та не відводь очей, не відводь. Хто оцій дитині казку прочитає ввечері? Хто бантика почепить? Мовчиш? Мовчи. Як не я, то ніхто. То невже плаття шкода сироті? Ну? Хай хоч одежині радітиме, як нема кому радіти!

Продавчиня лишень відвела очі вбік і промовчала. Бабця кілька хвилин постояла, а потім згребла Лесю до грудей і щодуху вибігла з крамниці, нашіптуючи:

– Нічого, не пропадемо, квіточко моя. Удвох не пропадемо.

Увечері бабця Зоя стягла з горища давно закинута швейну машинку, певно, ще довоенну, довго щось крутила в ній, дзенькала, потім дістала з шафи справжнісінький скарб – шматок красивої зеленої тканини – і заходилася вперше в житті шити. Шила до ранку. Шила й плакала над тим шитвом, а коли засів новий день, відклала вбік щось криве й настовбурчене, геть не схоже на сукню.

Леся вже й прокинулася давно, і живність уся прокинулася, бо кричала на подвір'ї щосили, кличучи господиню, проте бабця ніяк не могла змусити себе підвестися. Їй здавалося, що перед нею лежить не сукня, а доля. Ото все, на що ім з онукою варто сподіватися в цьому житті. Раптом скрипнула хвіртка, і гуси загелготали так натхненно, що собачий гавкіт просто загубився серед галасу птаства. Господиня визирнула у вікно й здивовано підвелася. За мить до будинку зазирнула пухната голова, яку Леся добре запам'ятала ще вчора.

– О. Здорова була, Катько. Що загубила? У мене тут не універмаг, вибачай, дефіциту не тримаю.

Жінка скривилася, притискаючи до повних грудей чималого пакунка.

– Тітко Зое, не треба, га! Я... ось... це для тебе, – і простягла простісінько Лесі.

Дівча стояло ще босе й нечесане, зазираючи прямисінько в душу. Жінка не витримала й відвела погляд, але руки й далі простягали вистражданий дарунок.

– Я... тее. Гальці відклала на виріст. А потім оце собі подумала: коли ще то буде, а ваша красуня тепер носитиме, еге ж?

Бабця Зоя сіпонулася й опустила плечі, немов розтанула.

– Спасибі. Ти скажи скільки, я заплачу.

Жінка знову зиркнула на босоногу дівчинку й ледь стримала раптові сльози, хитнула головою й чимдуж майнула до дверей, неначе біда, що оселилася в цій хаті, цілилася впіймати її за руки.

– Нічо не треба, Матвіівно, нічо. Я ж ніч не спала, мучилася. На свою Гальку гляну, а поперед очей ваша онука стоїть. Їй-богу! Хіба мотлох отой мамку замінить? Га? Правда ж? Та й не в ньому щастя. Я Гальці нове куплю, а вашій ніхто батька нового не купить! – заридала й вискочила, лишивши пакунок на порозі.

Біля того пакунка ще довго голосила бабця, а Леся терпляче чекала й дивувалась отим дорослим: то нема, то бери просто так. Коли ж увечері вони з бабцею таки розгорнули раптовий скарб, там виявилось одразу кілька платтячок, колготи, кофтинка, ще й стрічки, барвисті, мов райдуга. Леся щасливо приміряла обнови біля височезного дзеркала, яке займало мало не півкімнати. Бабця спостерігала за онучкою, не стримувалася й потай утирала сльози – надто несхожа була дівчинка на свого татка. Проте інакшої не було й уже не буде. Нікого в її синочка не буде. Є лишень ця зеленоока мавка. Головне, що є. З'явилася в найчорнішу годину й лишилася, щоб витягти з тієї чорноти.

* * *

– Бабцю, я вже. Гарна? – Дівчинка крутнулася на одній нозі, і сукня розлетілася довкола тоненького стану зеленою хмаринкою.

– Найкраща.

Леся підбігла й довірливо стала поруч. Жінка поцілувала кучерики, узяла торбу й повела онучку ранковою вулицею, як робила щодня. Це був ще один ритуал. Вони купували свіжу паляницю в сільській крамниці. І купували неодмінно вдвох,

щоб усі бачили: Матвіївна не сама в цьому світі, а з дочкою свого Михасика. Цього ранку вони йшли, мружачи очі від яскравого сонця, вітаючись із перехожими, що всі як один здавалися сусідами, бо хоч би де ти жив, про тебе однаково геть усі знали геть усе. Леся зрозуміла це майже одразу, як потрапила сюди. Уже першого дня незнайомі люди, яких вона бачила вперше, називали її на ім'я і співчували малій сиротині.

Сьогодні дівчинка вистрибувала на одній нозі, щаслива, бо в обнові – у зеленій, як її очі, сукні. Здавалося, цієї миті всі-всі бачать, яка ж вона красива в цій чарівній сукні. Леся без упину всміхалася й довірливо вдивлялася в обличчя. Це була нова гра. Власне, дівчинка встигла вивчити всіх. Принаймні на своїй та сусідній вулиці точно. Вона могла сплутати імена, однак зовнішність пізнавала непомильно. Дівча мало дивовижну пам'ять на обличчя чи... щось іще. А може, вона виявила в собі цю здібність, щоб утримати в голові матусині риси. Ось очі. Ні, не такі. Ніс, вуха, вуста, шия, руки, хода. У кожному перехожому Леся підсвідомо шукала якоїсь подібності до мами й не знаходила, проте дівчинку це особливо не засмучувало. Аякже! Мама в неї одна така. Хіба може бути хтось на неї схожий? Ось і тепер навпроти завмерли сині-сині очі з украленням опалого листу. Дивна суміш. У мами очі зелені, не такі. А ці дивляться пильно, мов дірки пропалити хочуть.

– Онучка твоя, Матвіївно?

Бабуся завмерла сторожко й затулила собою дівчинку.

– Моя. А тобі що до того?

Незнайома жінка кивнула й смачно прицмокнула:

– Нічого... Онучка, то й онучка... – Сині очі раптово шугонули прямісінько в душу й одним порухом розітнули її навпіл. – Не схожа вона на ваш рід анітрошечки. Хіба не бачиш? Осліпла ти, Матвіївно, від горя. Нагуляла Вірка байстрючку, твого Михася обкрутила, а ти тішся тепер.

Бабця затремтіла всім тілом. Лесі навіть страшно стало. Пошерхла рука стисла дитячу долоньку так міцно, що, здавалося, от-от бризне кров.

– А не пішла б ти, Задержихо, вітру в полі шукати?.. Бач, розгомонілася. Не полохай мені дитини й людей не тумань. Моя це онучка, ясно?

Бабця посунула на жінку так страшно, що та мимоволі відступила аж під сусідський тин і пірнула в першу-ліпшу хвіртку. Уже звідти, певно, відчувши себе в сякій-такій безпеці, розумниця озвалася на прощання:

– Ну-ну... твоя. От тільки ви за рік не пригадаєте, який із себе Михайло й був. Їй-богу! Бо як тут пригадаєш, коли під носом... отака «своя» кров. Та й мала не згадає. Пішов Михась у землю без вороття.

Бабця Зоя сіпнулася до хвіртки, але жінка хутко зістрибнула на поріг і голосно прокричала у відчинені двері оселі:

– Петровичу, ти вдома? Я ось ішла собі та й захотіла привітатися...

Леся швидко-швидко перебирала ніжками, щоб устигнути за бабусею, яка, здавалося, злетіла в повітря від пекучої образи й линула вулицею, щоб якнайшвидше опинитися вдома. Обидві лишилися без хліба, бо так і не дійшли до крамниці, проте ця обставина видавалася дівчинці дрібницею, коли порівняти з риданнями, що струшували бабцю до пізньої ночі. Уже й гуси додому повернулися з лугу. Ба навіть Лиска сама з паші прийшла й розгублено кліпала довгими віями посеред двору.

– Бабусю... – Дівчатко підійшло впритул до ліжка, на якому голосила бабуня. – Не плач...

Тоненькі пальчики несміливо торкнулися плеча. Зчорніла жінка підвела обличчя, і Лесі здалося, що в бабусиних очах скінчилося життя. Не було вже сліз – вичерпалися. І очей майже не було – лише крик застиглий. Раптом жінка рвучко схопилася з ліжка, підбігла до шафи, розчинила дверцята з такою силою, що вони мало не лишилися в руках.

– Сина, кажеш, не згадаю... Михась тут, він із нами. Завжди буде.

Пальці стрибали поличками, аж поки з найвищої видобули найцінніший з усіх скарбів – час. То був цілий стос фотокарток, дбайливо перев'язаний червоною

стрічкою. Здавалося, що фотографії обпікали шкіру. Дівчинка злякано дивилася, як тремтять бабусині руки, дрібно-дрібно, немов у гарячці. Зчорніла жінка притискала кожне фото до серця так палко, немовби торкалася живого сина й отак вихлюпувала ніжність, яка застрягла в ній каменем. Не втрималася й поцілувала сірий від часу папір, а потім усе дивилася й дивилася нескінченно довгим поглядом... Переглядала всеньке життя в коротких спалахах об'єктива.

І воно поверталось, зринало зграйками спогадів. Вона не опиралася їм, пропускаючи крізь серце, що кривавилося від болю. Похитнулася, схопилася за груди, захрипіла. Дівчатко розгублено кинулося до бабусі, коли та раптом дістала з-під печі ящик з інструментами, вихопила грубезний молоток і заходилася прибивати фотографії посеред стіни. Несамовито. Кожну забивала окремим гвіздком – щоб уже навіки. Леся затулила вуха, проте оскаженілий стукіт заповнював собою кожен міліметр простору, і вже за кілька хвилин на стіні висіли геть усі фотографії. Вони кліпали загорнутими кутиками й таємниче повертали згорьованій матері навіть не сина, точніше, не одного, а цілу шеренгу облич, де в кожному була її кров і плоть – її Михасик. Леся вдивлялася в зосереджене обличчя бабусі, а потім таки наважилася підійти ближче до імпровізованої фотогалереї.

На першому фото їй у вічі дивився маленький хлопчик – десь одного з нею віку. Він стояв коло куща півоній, і той кущ здавався просто велетенським, а самі квіти були, мабуть, більші, ніж дитяча голова. Хлопчик сполохано затискав у руках іграшковий поїзд і недовірливо дивився такими знайомими очима. Леся ніяк не могла збагнути, де ж вона їх бачила, ці очі. Ось на другій світлинці вони теж є. От тільки хлопчик уже вищий за кущ півоній. І переляк у погляді розвіявся. Мовляв, я вже виріс, уже не такий маленький, тому боятися не буду. Хіба що недовіра в очах лишилася, а ще поїзд отой іграшковий. На кількох дальших фотографіях поїзда не було, зате були шкільний ранець, оберемок квітів, десь – велосипед, десь – вудка, і скрізь – неслухняний чуб, що підстрибував упертою хвилею, і знову очі, а в них загонисте: «Бачте, скільки маю справ!»

Певно, справ було досить. Так буває з дітьми. Наприклад, з отією довжелезною вудкою хлопчина, мабуть, бігав до озера по траві, у якій відбивалося сонце. Просто Леся віднедавна знає, що вранці трава майже завжди росяна і в ній можна помітити сотні малесеньких сонць. Чи він бачив їх? Чи рахував? Хтозна. А от на пуголовків роздивлявся. Хлопцям таке подобається. Тим паче, пуголовків там багато, біля самісінького берега, досить лише завмерти на кілька хвилин і придивитися. Ще... ще міг спостерігати за тріпотінням прозорих крил бабки і вже

точно воював із кропивою (бо хлопці просто не вміють не воювати), а іноді так, щоб ніхто не здогадався, побоювався коров'ячих рогів. Певно, це все було в нього, і тепер ці спогади гріють бабцю Зою, бо чому вона так ніжно торкається того впертого чуба долонею, всміхається й плаче водночас.

– Смішний мій, – прошепотіли пошерхлі вуста.

Дівчинка зирнула на бабуню, однак та тепер нікого не бачила, окрім дивного хлопчика.

– Він був такий... слухняний, такий чуйний. Цілував мені руки. Уявляєш? Притулиться, бува, лагідно, в очі дивиться, а сам раз – і поцілував долоню. – Жінці навіть рука сіпнулася, немов зморшкувата долоня відчула на собі колишній поцілунок. – Хлопчику мій золотий, де ж ти?

Леся зіщулилася. Ніякого хлопчика в баби Зої вона не помічала. Їх тут навіть на вулиці було лише два, та й то старші й зовсім не схожі. Дівчинка підвела голівку вище – і звідти їй в очі раптом зазирнув юнак. Уродливий. Стрункий і високий. Куц півоній ледь діставав до колін, дарма що чуб так само вперто стирчав догори, зовсім як у хлопчика, що його загубила бабця. І очі. Знову вони. Дівчинці стало гаряче. Чомусь захотілося втекти під небо, туди, у траву, щоб сховатися. Леся почала розуміти. Глипнула на останні фотографії й аж поменшала. На неї дивився татко. Уважно так, немов бачив наскрізь. Одразу ж затулила долоньками очі й сховалася за бабуню.

Та тримала в руках останнє фото. Воно було велике, найбільше з усіх, проте бабуся чомусь дивилася на нього з ненавистю, аж зчорніла вся від люті. Відсторонила дитину, узяла до рук ножиці й розрізала папір навпіл. Одна частина фотокартки лишилася коло материнського серця, а другу жінка жбурнула просто в грубку, на якій саме впрівали обідішні страви. Шматок фотокартки намалював коло в повітрі й ліг коло самісіньких дверцят, проте бабуся того вже не помітила, бо щосили забивала в стіну останній, найбільший гвіздок, під яким висів... тато. Він ніжно тримав когось невидимого за руку. Від тієї людини не лишилося зовсім нічого. Окрім руки. Леся зойкнула. Вона надто добре знала цю фотографію. Така самісінька стояла в красивій рамці на полиці вдома.

Дівчинка прожогом кинулася до печі й схопила другу частину, що вже почала горіти. Обпечені пальчики страшенно боліли, та дитина боялася навіть дихати, щоб бабуся, бува, не помітила. Швидко сховавши свій скарб у кишеню, Леся кинулася на вулицю й одразу прямісінько в сад. Там, під старезною яблунею, їй здалося, що налякане серце зараз вистрибне з грудей і покотиться до ніг, немов яблуко в траву, проте за кілька хвилин вона збагнула, що серце лишилося на місці. Прислухалася. Тихо. Бабуся не кличе. Певно, дивиться на тата. А в неї... у неї тепер є мама... наречена.

Тремтливими пальчиками, на яких уже набігали водянки від опіків, дівчатко дістало врятовану частинку фотографії. Звідти на неї дивилася мама. Її матуся. Така вродлива-вродлива, у білосніжній сукні, з квітами у волоссі. Однак мами була лише половина... Друга зчорніла так густо, що вже й не розгледити нічого. Півобличчя, решта – попіл. Леся заплакала. Плакала гірко, розмазуючи по щічках попіл і сльози, і вже сама не могла зрозуміти, що їй болить найдужче – спалена половина фотографії чи мамине обличчя, на яке тепер можна дивитися лише на світлинці.

* * *

Бабуся так і не зрозуміла, як Леся примудрилась обпектись. Лише назавтра вранці, беручи дитину за руку, щоб піти до крамниці, бабуня злякано сплеснула в долоні:

– Лишенько яке! Що ж ти мовчиш, онучко? Боляче?

Леся щосили прикусила губу й, зиркнувши з-під чорних брів, кивнула, а потім заплакала. Цього разу її жаліли. Жаліли довго, дмухали на пальчики, цілували кожен і терли картоплю, щоб прикласти до ран. До господи якраз зазирнула й тітка Дуся, і вони вдвох із Зоею заходилися квоктати над дитячими ранами:

– Та не знаю, я, Дусю, коли вона обпеклася. Навіть не пожалілася, бідолашна.

– Отож.

Сусідка потяглася за бинтом, що лежав на столі, і раптом наткнулася поглядом на фотографії. Здригнулась і налякано затулила рота долонею:

– Миха... сик...

Бабуся Зоя опустила плечі нижче й промовчала.

– Та навіщо ж стільки? Зое, так не можна...

Господиня нічого на те не відповіла, натомість заходилася ретельніше обробляти дитячі рани. Леся морщила чоло й уже не плакала, навіть не вередувала, а вражені жінки, мабуть, швидше самі до себе шепотіли «ш-ш-ш». Коли все було позаду, дівчинка розглядала свої перебинтовані руки, немов чудернацьку іграшку.

– Невже не болить, Лесю?

Хитнула заперечливо головою й попросилася з тіткою Дусею до крамниці. Та зраділа навіть, лишила подругу на господарстві, а сама з Лесею впевнено рушила до порога. Уже коло дверей ще раз перебігла очима фотографії й невміло перехрестилася.

– Прости, Господи, і вбережи!.. Михасику... Михасику... Ідемо, Лесюню... Уже йдемо.

Дорогою дівчинка весь час озиралася, боячись зустрітися ненароком з учорашньою жінкою. Проте сьогодні вони безперешкодно дійшли до крамниці й вистояли досить жваву чергу, у якій селяни обговорювали запаси сіна для худоби, городину на грядках і вчорашні надолі. Дівчинка крутилася на одній нозі, мов дзига, і, пускаючи повз вуха розмови дорослих, розглядала небагаті запаси канцтоварів на поличках. Коли ж натрапила поглядом на невеличку коробку акварелі, підстрибнула й щасливо просяяла.

– Тітко Дусю, купіть мені фарби, будь ласка.

Жінка подивилася на дівча й усміхнулася:

– Малювати будеш? Таж пальчики он у ранах.

Леся не могла відірвати зачарованого погляду від бажаного прямокутника з шістьма круглими цятками різних кольорів.

– Нічого, я зачекаю. Правда. Вони швидко загояться. Будь ласка. А ще ліхтарик... Я... щоб темряви вночі не боятися.

– Мавко моя зеленоока, не слід боятися ночі. Ти ж бабуню можеш покликати або сама до неї піти.

Дівчинка зітхнула:

– Вона вночі плаче. Я заважатиму.

Жінка вмовкла, роззброена правдою дитини, зітхнула й попросила продавчиню:

– Подай, Катруню, он ті фарби й ліхтарик кишеньковий.

Додому поверталися щасливі. Обидві. Тітка й дівчинка, об'єднані спільною таємницею. У будинку Леся хутенько проскочила до своєї кімнати й сховалася під ліжком, звідти вилізла вже без пакунка, а потім весь день позирала на сонце, немов підганяла, щоб швидше котилося донизу. На вигоні навіть із кропивою не воювала, зосереджено над чимось думаючи. Бабця Зоя гадала, що в онучки болять пальці, тож ні про що й не питалася.

Не питалася й кілька наступних днів, хоч завважила, що дитина якась не така. За столом іжачиться й нічого не їсть, навіть на стільці коло вікна перестала сидіти. Забіжить у кімнату, зиркне зеленими очиськами на стіну й похапцем у двері – чи на вулицю, чи до себе в кімнату. Помітно схудла. Щовечора бігла до ліжка, немов воно її магнітом до себе тягло. Тітка Дуся, коли зазірала в гості, неспокійно оглядала дитину.

– Щось не те з Лесею. Щось не те.

Одного разу застала дівчинку за обідом й аж злякалася. Очей дитячих. У них стільки жаху було живого, що мимоволі дівчатко заховати схотілося. От тільки від кого? Леся дрібно тремтіла всім тілом. Обличчя до тарілки опустила, голови не підведе, зубенята цокотять, сіра якась. Сиділа-сиділа, доки страва не

охолола, потім – у сад, а там крайчик засохлий жадібно гризе.

– Господи прости, що ж це з дитиною, Зое?

– Не знаю. Може, покликати кого знаючого, га? Нехай би тітка Устина зайшла та на дитину глянула.

Тітка Дуся кивнула головою:

– Покличу матір, бо без неї, бачу, не обійдеться.

Баба Устина прийшла того ж вечора. Довго стукотіла палицею на порозі, визираючи з-під сивих брів пильно-пильно, немов сканувала оселю разом із її мешканцями, а потім як крикне бабі Зої:

– Ану, мерця зніми... Це ти що, Зойко, надумала, га? Розвісила на стіні мертвого й радієш?

Бабця здригнулася й заломила руки.

– То ж син, тітко Устино. Он, її татко. Як дитині татка й не бачити зовсім?

Стара закашлялася й труснула покрученими пальцями так страшно, що Леся мало на піч не заскочила.

– Для сина й батька альбом знайдеться... чи що там іще... Чуєш? Сховай, бо біда буде. Ти ж його душечку своїм болем на тому світі викручуєш-розриваєш, а слізьми топиш. Не можна так. Пам'ять є пам'ять, а життя – то життя. Збагнула?

Бабця тремтіла, немов у неї із серця живцем видирали найсвятіше й утоптували в болото забуття.

– Але...

Баба Устина підійшла впритул і простісінько в обличчя вимовила:

- Що? Хочеш і дитину в покійники? Га? Мало одного?

Вражена бабця трохи не впала. Похитнулася й ну руками Лесі шукати. Віднайшла, схолоднілими пальцями обійняла й видихнула:

- Та що це ви, тітко Устино, ви... гадали?

- Вигадала чи ні... А забори картки ті, бо справді біда буде.

- Заберу...

- Сховай... і дитині не показуй.

- Як?

- А отак! Годі! Оно диви, яке сіре. Ти що, дівко, вавку на пальцях зробила?

Леся ковтнула слину й мовчки кивнула, ховаючи рученята за спину.

- Отож... Ти бабцю слухай... слухай... та до себе теж прислухайся уважненько. Домовились?

Дівча ще раз кивнуло і з переляку, мабуть, забуло навіть ім'я своє.

- Хороша дівчинка... Ой, хороша. Ну, все. Піду я.

Коли двері зачинилися, у кімнаті стояла така дзвінка тиша, що було чути, як ворушиться вечірне повітря й лижуть долівку протяги. Господиня ще довго стояла, обіймаючи онучку, немов хто міг у цю хвилину її з рук видерти, а коли м'язи остаточно зомліли в обох, нарешті наважилася послабити обійми. Присіла навпроти неї, зазирнула в очі й погладила стрижену голівку.

- Що ж я тебе катую так, дівчинко моя? Що ж це ми вдвох мучимося? Забрати заберу, але щоб тобі татка не показувати?..

Дівчинка зіщулилася, немов від удару.

– Чого ж ти боїшся, рідненька? Що за таємницю ховаєш у собі, га?

Леся мовчала, а бабуся охололими пальцями видирала гвіздки зі стіни. Можна було взяти інструмент, але їй чомусь треба було вирвати ті гвіздки разом зі шкірою рук. Скривавлені фотографії склала рівним стосом, обв'язала стрічкою й сховала... майже всі.

Уночі повний місяць вражено завис посеред неба. У двох кімнатах будинку маленька дівчинка й стара жінка притискали до вуст страшну таємницю – кожна свою. Ще обпеченими пальчиками Леся тримала крайчик фотокартки й присвічувала кишеньковим ліхтариком, щоб краще розгледіти маму. Точніше, те, що від неї лишилося. А бабця Зоя тихцем розпалювала свічку і, розхитуючись, сумовито вдивлялася в рідне обличчя, щоб шепотіти бентежні молитви.

Місяць знав, що таємниця в них була одна – правда, розкраяна навпіл.

* * *

Як швидко гояться рани? У дитинстві швидко. Тут боліло, а за день-два, диви, і сліду не лишилося. Леся позирала на свої пальчики й таємничо всміхалася. Вона чекала. Уже точно й пригадати не могла, як і коли забрела в русяву голівку ця думка, проте дівчинка жила нею. От і тепер підперла голову забинтованими долоньками й зітхнула печально. Швидше б. Якби могла, то порозв'язувала б ті бинти й обпеченими пальчиками... Спробувала б...

Рипнули вхідні двері. Дівча крутнулося на стільці й відірвало погляд від вікна. На порозі сонячно всміхалася тітка Дуся. Це ж треба, Леся так замріялася, що й не помітила, як та пройшла. Ой, а гостя за спиною ховає щось. Невже? Дівчинка радісно підхопилася, підбігла й в очі зазирає. Жінка не втрималася, поцілувала цікаве личко, а потім вийняла з-за спини альбом.

– Та купила, купила. Красивий? Глянь, з якими квіточками!

Дівчинка просяяла й притисла подарунок до грудей.

– Красивий.

– Тобі й бабуся купила б. Ти, мабуть, їй сюрприз хочеш зробити? Що малюватимеш?

Леся наморщила лоба й задумливо схилила голову.

– Я їй щось хороше намалюю... І вам.

Жінка присіла, торкнулася ніжно щоки, забрала неслухняний кучерик із чола й тихо-тихо, щоб навіть стіни не підслухали, прошепотіла:

– Художниця ти моя... Уся в маму.

Дитина здригнулася й беззахисно так подивилася, що тітка замалим не розплакалася. Вона все розуміє. Більше, аніж бабуся. Може, тому Леся саме в неї й попросила придбати фарби, а тепер ще й альбом.

– Сумуеш за мамою?

Дитячі очі злякано стрибнули вбік.

– Сумуеш... Леся, а що тоді сталося? Не бійся, я нікому-нікому не розкажу. Це буде моя і твоя таємниця.

Дівчинка схилила голову й мовчала. Тітка обійняла тоненькі плечі й притулила до себе.

– Страшно?

Мала кивнула, проте не змогла видушити із себе й звуку. Притихла. Худеньке тіло затремтіло під теплими долонями гості. Тітка Дуся поцілувала гаряче.

– Ну, хороша моя, не треба. Вибач, що розтривожила. Погане вже позаду. Чуеш? Тепер у тебе все буде добре. Заспокойся, рідненька. Ой! Та що ж це я! Забудькувата зробилася. Я ж тобі придбала щось іще, хоч... Може, це зайчик передав? Стрибав собі в справах, мене побачив і попросив, щоб одній сміливій дівчинці подарунок від нього передала. Тримай, – і простягла красиву бляшану банку, а в ній запашні різнокольорові цукерки.

Леся носика сховала в солодкий скарб і задоволено замуркотіла. Хутенько дістала одну й одразу ж тітку пригостила. Жінка всміхнулася:

– Спасибі, сонечко. Що б ми без тебе робили, га?

– Я й бабусі дам.

– Чемна дитина.

Цукерки виявилися такими смачними, що Леся спустошила подарунок за день. Баба Зоя неначе осудливо кивала головою, а сама нишком тішилася з дитячої радості. Вона дедалі більше розуміла, що тепер усмішка для онуки, що ліки цілющі. От і раділа, а дівча розхитувало ніжками й задумливо роздивлялося на порожню банку. На її покришці дивувало око красиве серце. Воно було опукле й таке яскраве, що, здавалося, от-от почне стукотіти. Дівчинка торкнулася рукою, немов хотіла відчутти, чи тепле, а потім раптом підскочила й вибігла надвір, довго хлюпалася банкою у відрі з водою, старанно вимиваючи залишки цукру, сушила її проти сонця й врешті сховалася з посудиною у своїй кімнаті – якомога далі від сторонніх очей. Ніхто й не бачив.

Кіт Мурко не в число. Він узагалі відпочивав після обіднього обходу господарства, от і вмовився на підвіконні Лесиної кімнати. А що? Воліє відпочивати, де йому заманеться, а в чужі справи не лізе. Дівчинка сама на очі потрапила. Схлипувала, от і розбуркала. Спочатку кіт і не збагнув нічого, ще й спросоння. Та й хто б на його місці збагнув, коли мала – дивачка. Цілувала якийсь папірець, забинтованими пальчиками пестила й зітхала. От яка вона після цього? Дивна. А навіщо папірці ховати в порожні банки, він і зовсім не розуміє. А потім... потім що вигадала! Під ліжко шмигнула, як мишеня, їй-богу! Лише босі п'яти стирчать. Шкряботить там. Грається з ним, Мурком, чи що? Таж він із благородних котів, він мишей не ганяє, мов навіжений. З цим до сусідської кішки звертайтеся, а не до нього. Ще чого бракувало!

Та що ж це вона там порпається? Рудий зважувався довго, але таки зістрибнув із підвіконня й неквапом, як годиться королівській особі, пройшов поруч і ніби байдуже всівся коло ліжка, а сам нишком зазирнув під нього. Ого! То дівча дощечку одну видовбало в підлозі! А кажуть, що чемна дівчинка! Він он роздер оббивку дивана ненароком, пазури засвербіли. А його що? Господиня віником гнала аж за обійстя, заледве втік. А ця мала он підлогу зіпсувала. Ех, під ліжком,

у самому куточку, господиня й не здогадається. Диви. Опускає туди банку свою, закладає назад. Ти бач, ніби й не чіпав ніхто. Рівнесенька підлога. Ох! Дивна ця дівчинка! Ще й яка дивна! Ось фарби, альбом лишила під ліжком і щаслива вилізла. І це все з хворими пальцями. Нерозумна, та й годі! Тю-тю!

Леся наткнулася на раптового свідка й завмерла. Мурко й не думав поступатися місцем, вижидаючи, що його обійдуть, зате переможно блимав жовтими очима. Ну що? Упіймалася? Дівча присіло навшпиньки й нахилилося впритул до котячої морди, простягло руку, щоб торкнутися, проте завмерло на півдорозі.

– Коте... хороший.

Мурко відвернув морду, мовляв, його лестощами не підкупиш, проте Леся на те всміхнулася щиро, а потім швидко – кіт навіть оговтатися не встиг – обійняла щосили. Той тріпонувся, нявкнув, хотів був і пазури випустити, однак щось його зупинило в цій дівчинці. Може, серце? Тепле-тепле. Його було добре чути навіть котові. Ну, гаразд. Нехай пообіймається. Звісно, не годиться йому з дівчачим обійматися, та чого для сироти не зробиш. Він же, як-не-як, мудрий кіт.

– Хороший.

Кіт завмер. Ну-ну, дарма, Лесю, стараєшся. Мурчати він усе одно не збирається й не буде. Коти слова додержують. Ще й як! Дівчинка всміхнулася, немов підслухала таємні думки вусатого, і палко поцілувала Мурка прямісінько в рожевого носа, а потім і взагалі засміялася дзвінко, відчуваючи, як лоскочуть щічки довгі котячі вуса. Кіт махнув хвостом... і цілком удоволено замуркотів. З людьми не завжди буває так просто.

* * *

Бабуся Зоя відігрілася. Не змирилася, ні. Зі смертю сина вона не змириться ніколи: ні за життя, ні після. Не зможе. Але жінка таки потеплішала. Сама не могла збагнути, як це сталося. Серце ж і далі кривавилося чорнотою розпуки, проте щось у ньому змінилося... Прикипіло воно, чи що? Авжеж, прикипіло до чужої, здавалося б, дівчинки. Бо скільки Зоя її знає? Другий місяць пішов, а вже не вирвеш із серця, і будинок без онуки – труна труною, хоч дошками вікна й двері забивай. А з дитиною живе... Очевидно, будинок це також збагнув:

спочатку ніби придивлявся до дівчинки пильніше, далі звук, а потім і взагалі визнав за свою. Та й як інакше, коли Леся встигла вивчити в ньому кожну шпарину, кожну розколинку на стелі, кожен вигин стіни. Цікава й допитлива дівчинка зазірала в кожний куток і розганяла своєю появою тіні самотньої старості. Її голос-дзвіночок відлунював одночасно з кількох місць і діставався навіть горища.

Бабця Зоя спершу лякалася й довго сварила онуку, але згодом збагнула: хоч як вона з цим боротиметься, мала все одно забереться в найвищі закапелки, дарма що страшенно боїться висоти. Чого ж тоді туди лізти, як потім колінця тремтять і знімати з драбини треба? А лізе ж усе одно. І вже нагорі чувається напрочуд комфортно. Неначе на неї там чекає хтось близький-близький.

Димар втомлено зморщив цегляне чоло й кивнув сам собі. Авжеж. Добре знає хто. Скільки років стоїть, підпираючи небо, а ще не бачив, щоб дівчинка приручила вітер. Видирається сюди, тулиться спиною до стіни й слухає, як вітер вовтузиться з того боку. Домовляються вони, чи що? А може, відчувають одне одного, га? Дівчинка й вітер. Вона його навіть годує. У вікні краєчок шибки вибито хтозна-коли, то вона прибігає до вікна, забинтовані рученята простягне в дірку, розкриє, а там хлібця крихти. Сама дивиться так зелено-зелено, немов небо перефарбувати в зелене наміряється, і шепоче:

– Ти маму бачив?

Вітер із рук крихти злизує й шумить вкрадливо, от тільки димар не збагне про що. Хоч, здавалося б, кому, як не димареві, вітер розуміти? Аж ні, лише дівчинка той голос чує, бо киває голівкою... і плаче. Тоді вітер кучерики їй крутить врізнобіч, по обличчю пестить, лоскоче. Втішає. Потім мовчать обое, і димар із ними разом, аж поки господиня помітить, що нема онуки, і почне лізти вгору, щоб спустити її додолу. Дивна дівчинка. Власне, господиня це теж розуміє. Димар згори бачить, як задумливо жінка ходить обійстям і нишком біжить до онуки поглядом, спиняється надовго й зітхає. А воно хіба не видно, що дитя в маму пішло? Не таке, як усі, і крапка. Хоч скрутися.

З димарем згоден кіт. Мурко навіть підписатися ладен під цією аксіомою, от тільки чим? Не хвостом же! От і сьогодні дівчатко втнуло. Удень було сонячно. Сонце лилося звідусіль, як свіже молоко з перевернутої дійниці. Краса! Кіт мирно вмовстився на підвіконні, як завше після обіду, й упивався сонячно-молочними снами, доки мала не збудила. Це ж треба, яка непосидюча! Полізла в схованку

свою й повернулася звідти з банкою, фарбами й альбомом, розклала все на столі й ну бинти стягати зубами. Розв'язала, радісно підстрибнула й від пов'язки звільнилася остаточно, оглянула пальчики, ворухнула й усміхнулася, що сонце. Аж засяяла, їй-богу! Такою щасливою Мурко дівчинку ще й не бачив. Що ж воно далі діятиметься, га?

Тремтливими пальцями банку відкрила й дістала звідти... папірця... Фотокартки якоїсь недопалок? Еге ж. На ньому всміхається жінка. Вродлива. Кіт підвівся, щоб роздивитись уважніше, але поточився, злетів донизу й брьохнувся на підлогу всією своєю поважною вагою. Леся здригнулася і в ту саму мить накрила фото долонькою, а побачивши вусаня, полегшено зітхнула:

- Ну ти й налякав. Забився, незграбо? Ходи сюди, пожалію.

Котисько жалібно нявкнув і заскочив на стіл.

- Хороший, хороший. Болить? А в мене пальчики вже не болять. Бачиш? - і завертіла ними перед котячою мордою. - Переконався? От і в тебе переболить.

Кіт сховався носом у теплу долоньку й задоволено муркнув. Дівчинка всміхнулася:

- Отож. Хутенько минулося. Такі вавки гояться, бо їх видко. Можна зеленкою вимастити, наприклад, або перебинтувати. Гірше, коли рани не бачиш. Є в мене така. Отут.

Дівчинка ткнула пальчиком собі в груди й задумливо схилила голову набік, а кіт розлігся на столі, вигнувши спину дугою.

- Ех ти, не віриш? Цієї рани ніхто не бачить, навіть я. Болить зсередини. Тітка Дуся каже, що то серце, а її мати, - дівчинка стишила голос й озирнулася, - ну, ота страшнюча баба Устина, запевнила, що душа. А я не знаю. Знаю тільки, що болить. Буває в тебе таке?

Кіт мотнув головою, неначе справді відповідав малій на запитання.

– Отож. А хочеш... хочеш, я тобі один секрет покажу? Тільки це таємниця. – Зелені оченята спалахнули й стали схожими на дві нетерплячі жаринки. – Ти мене зрозумієш, бо теж без мами, правда? Хоч... – Дівчинка на мить замислилася. – Ти вже дорослий кіт, а я... я за мамою... сумую. Ось вона... моя матуся... Бачиш?

Кіт устав і наблизився до крайчика фотокартки. Звідти знову всміхнулася жінка. Таки гарна! Справді! Такої ще Мурко серед сільського жіноцтва не бачив, хоч у них ого-го-го які кралі живуть. Приїжджим чоловікам памороки геть відбиває. Чи то жінок багато? От нещасні кавалери з вибором і мучаться. Та Мурко, чесно кажучи, узагалі сумнівається, хто кого обирає... А оця незнайомка... Вона інакша. Очі на ніч схожі. Точніше, одне око, бо на місці другого – суцільна темінь, проте відчуття, що торкнувся сонця. Дивно. Кіт зрадів спійманій думці й остаточно зрозумів своє враження. Дивна. Інакша. Заглиблена... Чи сама – глибина? Що ж, усе з'ясувалося. Чого тепер дивуватися, що Леся така вродилася? Вітер із долоні годе. Уся в маму.

Дівчинка тим часом, немов навмисно чи щоб переконати kota в правильності його теорії на всі дев'ять котячих життів наперед, ухопила в руки пензлика, вмочила у воду, потім фарби торкнулася, мов метелик пурхнув, і ну чаклувати. Кіт аж заляк. Бо то таки була магія. Інакшого слова годі знайти навіть людині, а котів і поготів. Дівчинка світилася. Сяяла зсередини. Схилившись над чистим аркушем альбому, легкими рухами пальчиків, на яких ще були помітні сліди опіків, створювала щось дивовижне, незбагненне й чарівне. Мурко сіпнувся й нявкнув здуміло. На аркуші, неначе само собою, з'явилося жіноче обличчя... уже з двома очима, рівним носом і цілою усмішкою. Леся закусила губу й зосереджено вимальовувала русяве волосся. Авжеж, ця намальована жінка була не просто красуня (дарма що малювала її п'ятирічна дитина) – у ній точно можна було впізнати жінку з фотографії.

Кіт і дівчинка так захопилися малюванням, що не почули, як до кімнати зазирнула баба Зоя. Вона на ходу витирала руки й, очевидно, збиралася кликати онуку вечеряти, проте, помітивши, що робить Леся, спинилася спантеличено й придивилася уважніше до аркуша на столі. Мурко озирнувся першим і з переляку аж відскочив. У господині... в очах... розліталось і з шалом билось об райдужну оболонку чорне гайвороння.

Кіт знав, що то недобрий знак. Ще підлітком він одного разу мав необережність забрести в поле, а звідти аж до лісу. Насилу дорогу назад знайшов. Дерев

стояли височенні й суворі, неначе варта. Мурко навіть подумав, що то вони небо тримають на гілках, щоб не злетіло куди. Адже небо було... невагоме й прозоре-прозоре, мов хустинка. Коли зирк, а хустинка раптом стала химерою. Еге ж. Навіть згадувати моторошно, а тоді кров захолола з ляку. Небо над котом ворухилося й кричало, так страшно кричало, а ще тріпотіло чорнотою вгорі й здавалося малому пащею пекла. Щоправда, за всіма котячими уявленнями воно мало б бути внизу, а не вгорі. Мурко й досі не збагнув, чому кільком зграям гайвороння заманулося злетітися до лісу одночасно, проте такої сили-силенної чорного птаства, гадав він, скільки житиме, уже не побачить. І тепер... в очах господині.

Жінку колотило. Тіло трусилося, немов із нього справді зграями вилітали тіні крилатих створінь і довбали тишу довжелезними дзьобами.

– Ти що робиш?!! – голос пронісся кімнатою й ударився об стелю, щоб упасти звідти брилою на тонесенькі дитячі плечі.

Зелені оченята сіпнулися й застигли – широко розплющені, сполохані, тремтливі. Пальчики боязко спробували були накрити собою обгорілу фотографію й малюнок, однак бабуся люто вхопила той скарб, немов отруйну змію, і тої ж миті роздерла на десятки дрібнесеньких шматочків, які рівно лягли до ніг, а кілька запало в шпарини між дерев'яними мостинами. Дівчинка шоковано дивилася на білі кутики, що стирчали звідти, і схлипувала.

– Малюеш?!! Її малюеш?! Убивцю?!

Дівча почало схлипувати голосніше, опустило голівку й мовчки м'яло пальчики, відчуваючи, що баба Зоя ось-ось захлинеться з люті... або вихлюпне її назовні. Натомість жінка присіла, тріпонула дитячі плечі, ухопила за підборіддя й підняла дівчаче обличчя так, щоб бачити очі, а потім прошипіла й прокричала одночасно:

– Ненавиджу. Вона... – Жінка недбало шарпонула ногою залишки паперу. – Вона убивця. Вона кинула тебе! Чуеш? Ки-ну-ла!!! Хіба то мати? Ну, скажи? Де вона? Де? Не потрібна ти їй... А ти... ти... малюеш...

Голос затремтів і скотився додолу. Бабуся хапала повітря ротом і розтирала чорноту своїх сліз по обличчю, дивлячись, як згорблена дівчинка дрібно-дрібно тремтить. Дитина кілька хвилин боялася ворухитись, а потім зіскочила зі

стілця, на якому лишилася ще тепла калюжка дитячого страху, і вибігла з будинку. Одразу в траву. Високу-високу. Щоб ніхто не знайшов. Ніколи.

- Ма... м... о... - Зуби цокотіли й не давали вимовити цього слова. - Ма... м... о...

Десь високо вгорі її шукав вітер. Він ганяв небом з одного краю в другий, прислухаючись до дитячого серцебиття коло самісінької землі. Проте знайти дівчинку не міг. Її надійно сховала висока трава. Трава стала муром, затулила від світу й берегла аж до темряви. Лише коли ніч пустила хвилі мороку й вологи, дитину намацали теплі жіночі долоні, підхопили й пригорнули до грудей.

- Леся, - голос насилу виповзав із горла, чіпляючись за невидимі леза. - Не роби більше так... Дівчинко... Моя...

* * *

Леся відходила кілька довгих тижнів. Бабця Зоя - не менше. Тітка Дуся ж не відходила від них обох. Носила цілющі відвари, що їх робила її мати, примусом уливала до рота бабі та онучці, довго простоювала коло ікон. Молилася.

Будинок затихав - від самісінького даху до мостин. Мовчав. Про що? Може, про ті два клаптики, що сховав у підлозі? Вони відбивали погляд... убивці й матері... Одночасно? Мабуть, на вибір. Залежно від того, хто з двох мешканок на той погляд натрапив би. Будинку ж однаково. Він будинок. Береже розірване око в собі. Потай. Тихцем. Зрідка навіть ворухить клаптиками, пускаючи всередину протяги, а ще знає, що час - ворог речей і пам'яті, надто дитячої. Дитяча пам'ять - вода весняна: усе біжить, біжить, змінюється... І чи згадає дівчинка через кілька років, якою була мама? Можливо. А коли мине десяток років або й два чи три? Навряд. А будинок ховатиме материнський погляд під долівкою.

Звідти жінка неначе спостерігатиме. Нехай хоч так. Чутиме, як лопотять босі ноженята по долівці чи вистукують червоні сандалики. Узувши їх, Леся майже завжди витанцьовує, щоб оживити дві квітки-китички. Іноді, коли дівчинка лізтиме на підвіконня, жіночий погляд жадібно вбиратиме краєчки сукні й ноженята, які безтурботно гойдаються в повітрі. У радісні хвилини чутиме сміх, а пізньої ночі - сопіння. Таке рідне-рідне сопіння, чисте, дитяче. Іноді доня не спатиме, крутитиметься в темряві й своїм диханням кликатиме маму. Принаймні

жінка так відчуватиме. Усі вони відчуватимуть. Бо, хоч скільки Зоя та онука силкуватимуться жити новим життям, кожна з них однаково знатиме про незриму, примарну, але безперечну присутність третьої.

Власне, крім третьої жінки, існував ще один хтось. Щоправда, цей хтось, принаймні для маленької Лесі, відокремився від будинку й перебував десь поза його межами. Але все одно був. Леся про це знала, хоч ніхто з дорослих того вголос не казав. Про тата згадували як про мертвого, але дівчинка була впевнена, що батько десь поруч... Він не пішов би так легко, бо... завжди повертався.

Леся добре запам'ятала той день. Літо саме розкраяли навпіл, бо дорослі запевнили, що тепер його середина. Був ранок. Новонароджений. Леся називала так час, коли сонце ще тільки починало викочуватися з-за дрімотного обрію. У сіруватій тиші принишклого подвір'я почулися кроки. Шкутильгав дід Яків. Дівчинка впізнала сусіда по картузі на лисій голові. Мабуть, саме через те, що дід Яків не мав і знаку сивої старості, він скрізь і завжди ходив у затертому й такому ж старому, як і його власник, картузі. Іноді дівчинка забувала про свій страх до баби Устини – до речі, законної дружини діда Якова – і поривалася зазирнути бодай у вікно їхньої оселі, щоб упевнитися: старий і там не знімає з голови свого друзяку. Може, зрісся з ним?

Немов підслухавши думки малої, два вицвілі ока хвацько підморгнули з-під козирка.

– Чого не спиш, мавко? Іч, які очиська зелені витріщила! Ой гарні очиська!..

Леся миттю відсахнулася від вікна й стрибнула під ковдру з головою. Присл?халася. Тиша. Дзвенить. Ні. Хтось дзвенить тишею. Красиво. Неначе музика. Не втрималася й визирнула. Дід клепає косу. З таким щирим захватом, аж усміхається. Провів по лезу пестливо й задоволено цмокнув. Гостра. Простяг руку, що на стан дівочий поклав, і легесенько, майже невагомо провів нею коло самої землиці. Висока трава зойкнула й лягла до дідових ніг, а потім запахла... щедро. Запахла дощем, сонцем, вітром, темрявою ночі й росами світанку – усім, чим жила. Леся вдихнула той аромат і відчула, як починає паморочитися в голові. На подвір'ї голосно скрипнула хвіртка, до діда щодуху підбігла баба Зоя й вчепилася в косу, неначе вбивцю за руку тримала.

– Не дам, дядьку. Не дам косити, чуєте?

Шалені очі свердлили спокій сусіда.

– Та що ти, Зое? Я ж допомогти хотів. Я ж... я ж завше косив тобі, коли Мишка не було тутечки. І торік косив. Ти чого?

Жінка стояла навпроти, рішуча й стривожена. Здавалось, якщо комусь зараз заманеться торкнутися тієї коси, вона скоріше ляже під неї, аніж дозволить зробити бодай один помах. Старий затупцяв і вже невпевнено якось прохрипів:

– Це ж... лише трава...

Леся прислухалася до тиші й тільки чула, як у грудях калатає наполоханий звір. Невже то серце? Її серце? Чого ж це бабця мовчить? Так довго мовчить, лише дихає важко, уривчасто, немов хапає повітря, у якому забиває памороки запах зрізаних стебел. Нарешті прошепотіла:

– То, дядьку Якове, трава. Але косити її ні вам, ні будь-кому іншому я не дам. Чуєте? Так і тітці Устині перекажіть. Слово в слово.

Дід крутнувся туди-сюди, озирнувся, немов під ногами яка жива істота опинилася, і пішов, закинувши косу на понуре плече.

– Як знаєш, дитино, як знаєш.

Увечері, коли тітка Дуся зазирнула, щоб побажати спокійних снів, дівчинка вхопила її за руку, хутенько зирнула на трав'яні сутінки за вікном і не втримала цікавості в собі:

– Тіточко, а чом бабуся не дозволила трави косити? Трава жива? Їй боляче, так?

Жінка зворушено провела долонею по личку й поцілувала неслухняного кучерика.

– Жива. Як татко твій для бабусі Зої. Чекає вона на нього. Розумієш? Знає, що помер, а все одно чекає.

Дівчинка знітилася й глибше пірнула під уквивало, хвилину помовчала, розмірковуючи, а потім спитала, кліпнувши зеленню очей:

– А трава тут до чого?

Жінка зітхнула:

– Траву твій тато викошував. Лише коли до міста втік... поїхав, то дід Яків підсобляв. Але в татка краще виходило. Значно краще.

Відтоді Леся знала, що висока трава ховає в собі куди більше, аніж мурашники. Її так і не коситимуть того літа. І за рік теж. І за два. Трава буятиме муром довкола двох жінок, і лише пізньої осені, уже суху-суху, неначе зморшкувату, бабця Зоя врізатиме її старезним серпом. Оберемок по оберемку. Як пуповину пам'яті, різатиме й голоситиме, неначе над покійником, а щоліта плекатиме трав'яні хащі знов і знов, сподіваючись, що колись їх викосить її Михасик.

Тіні

Тіні ворушилися довкола дівчинки, хапаючи вітер за гриву. Той тулився до ніг прибудним псом і весь час намагався пірнути в зелену прірву очей, але Леся на те не зважала. Волосся відросло й затуляло тепер обличчя, доводилося інколи відкидати неслухняні пасма, а це завжди відвертало її увагу від чогось іншого, що було в її руках. Вітер прокотився травою й завмер навпроти білого аркуша. Леся жартома прикрила малюнок долонею.

– Проноза! Домалюю, тоді покажу.

Статечний кіт неподалік невдоволено муркнув: мовляв, отак завжди. Он яка виросла, а розуму не надбала. Дівчинка зиркнула на рудого з-під чорних бровенят і насварила пальцем:

– А ти не ревнуй, Мурку. Уже мав би звикнути. Та ба! Я ж тобі все одно покажу. Як же без тебе?

Вусатий поціновувач мистецтва неквапом підвівся й підійшов ближче. Дівча засміялося:

- Ну от. Але ж я сказала, що домалюю.

Кіт і вітер слухняно застигли, спостерігаючи за рухами тоненьких пальчиків. Фарби стояли посеред трави, а під аркушем паперу лежала дерев'яна дощечка, обтягнута міцною тканиною. Дитячі очі сяяли й відсвічували радість, яка примушувала навіть тіні довкола танцювати. Дівчинка востаннє провела пензликом і задоволено кивнула:

- Ну от. Готово! Ану, вгадайте, хто це?

Мурко сіпнувся до малюнка першим, мабуть, на правах живої істоти, проте вітер усе одно випередив і підхопив кутики малюнка. Що ж там?

Трава? Так. Вона рухається. Здавалося б, який може бути рух у лініях, що їх уже намалювали, навели на папері, а значить, упіймали навіки? Аж ні! Ворушаться! Ну ось же! Тільки придивіться! Тіні й світло переплітаються в прозорому візерунку, посеред якого сидить кіт. Рудий і теплий. Блимає жовтими очицями й чухає лапою гриву того, хто поруч, але той хтось – вітер, тому й невидимий. Порух. Ось він, ось дечки. І ніби нема. Задоволена справленим враженням, дівчинка підхоплює кота й цілує в рожевого носа. Тьху ти, як маленького. Шалена.

- Бачу-бачу, сподобався портрет! І не крути вусами. Усе й без того зрозуміло. Визнай. Красунчик же, правда?

Котисько вимушено нявкнув, а сам подумав, що його красу навряд чи може зіпсувати шестирічна художниця.

- Але цить! Пам'ятаєте? Таємниця.

Дівчинка зачекала, доки вітер висушить черговий шедевр, і одразу ж уклала його до папки з кількома десятками інших робіт.

Мурко знав там кожну, бо часто спостерігав, як Леся ховалася в найвіддаленішому куточку саду, діставала нехитрий скарб з пакунка, що його ретельно ховала під видертою дошкою підлоги, розкладала, задумливо торкалася чистого аркуша й одразу ж мінилася на обличчі. Кіт дуже любив оті хвилини одухотворення. Це було так гарно, що навіть рудому вуханеві хотілося розкинути лапи й спробувати злетіти подібно до птаха. Щоправда, це бажання виникало лише на мить, тоді як увесь інший час він упевнено пересувався по землі, а іноді навіть полював на птахів, от тільки крилаті давалися в лапи так рідко, що краще й певніше для котячого здоров'я було поласувати, наприклад, молоком.

До речі, Мурко кілька разів прогавив обід, милуючись тим, як Леся малює. От і цього разу. Лелечко! Таж Сірко, мабуть, геть чисто молоко виїсть і миску оближе, доки він тут. Котисько щодуху стрибнув у трав'яну гущавину й зник. Вітер пішов був слідом, але одразу ж повернувся назад до дівчатка, присів і немов усміхнувся.

– Провів друга, еге? – спитала мала.

Той кивнув і вдоволено ліг поруч. Леся розкинула руки, задерла голову до неба й довго спостерігала за тим, як воно рухається. Вдивлялася в хмари й уявляла собі, як то воно – бігти над землею вервечкою білої пари.

– Гарно, правда?

Вітер не перечив. Хто-хто, а він знав, яка то краса! Зелені оченята кліпнули замріяно й відбили в собі зачарований лет.

– Колись я зможу це намалювати. Правда. Я навчуся. Ти ж бачиш, як у мене виходить?

Кошлата грива торкнулася рученят, і дівча всміхнулося:

– Лоскотно.

* * *

Діти живуть у світі, зовсім не схожому на світ дорослих. І навіть коли ми напевне знаємо, що реальність єдина, для дитини й дорослого вона неодмінно різнитиметься. Леся мало цікавилася тим, що відбувається у світі дорослих. Як усі діти. Вона помічала лише ті речі, які стосувалися її дитячого життя безпосередньо, проте навіть шестирічна дівчинка розуміла: щось геть незбагненне коїться з часом. Він не просто лічить хвилини, статечно й розмірено, як мав би це робити, а біжить. Авжеж, біжить, вирує, а ще затягає дорослих у цілком новий простір, де жоден із них не відчувається впевнено. То був час Тривоги. Мабуть, так нарекла свої відчуття вдумлива дівчинка. А якби треба було його намалювати, то малюнок вийшов би подібний до решти. Адже вона чомусь завжди малює рух і напівтіні. Хоч ні, світ дорослих тепер схожий на чорні тіні... з украленням крові.

– Леся, дивись, як небо насупилося. Не можна тобі з нами. Усю ніч дощ періщив і ось-ось розходиться. Посидь із бабою Устиною, згода? А ми корівок відпасемо й повернемося.

Дівчинка слухала бабині умовляння й з острахом позирала на будинок тітки Дусі. Це ж треба, така щира й добра тіточка мешкає під одним дахом із бабою Устиною. Ух! Аж кров захолола на саму згадку. Леся не раз чула від односельців, що баба Устина відає щось. Які то були знання, дівча лише підозрювало, проте не раз бачило, як до сусідського обійстя, найчастіше в сутінках, сунули людські тіні. Їм, певно, була дуже потрібна допомога, інакше... Власне, Леся ніколи ні за яких обставин не прийшла б до баби Устини доброхіть. І ось маеш. Бабця Зоя лишає її з тією старою сам на сам. Леся мимоволі здригнулася й лякливо ступила крок назад, але нога в ту ж мить по кісточки пірнула в дощову калюжу.

– Ну от. Ще й ноги намочила! Онучко, послухай баби. Ми сьогодні раніше повернемося. Справді. Ну чого худобу мочити під дощем до ночі? Еге ж, Дусю? Ти йдеш?

Хвіртка між двома сусідськими обійстями дзвінко зойкнула й впустила Євдокію прямісінько у двір із високою травою. Жінка, помітивши наполохане дівча поперед себе, миттю все збагнула.

– Лесюню, ти що? Ми швидко повернемося. Правду бабця каже. Та й стільки разів ти з нами череду пасла. А сьогодні ж сама бачиш: з погодою страхіття коїться. Змокнеш і, чого доброго, застудишся. Краще з бабою Устиною перебудь. Домовилися. Не боїшся?

Дівчинка проковтнула слину. Ну от, бракувало тільки, щоб її за боягузку мали! Замотала головою у відповідь:

– Боятися? Та ви що!

Жінки зирнулися й сховали усмішки.

– Ну от. Дочекаєшся нас, а ми тобі суниць від зайчика принесемо. Згода? – зітхнула сумно. – Цукерки нині нема за що купити... А на ягідки лісові гроші не потрібні, правда? Кажуть, що в лісі того дива галявини цілі.

Леся уявила собі червону траву, аж солодку від пахучих ягід, і стала ще подібніша до неба над головою. Навіть сльози набігли. Ні-ні, вона нізащо не розплачеться на людях, а тут іще стежкою, згорблена й страшна, тупцяє баба Устина. Серце закалатало швидко-швидко десь у п'ятах. Ну от. І суниць не скуштує, бо не діждеться. Кінець. Баба трималася за спину й ледь-ледь пересувала ноги.

– Ти чого до хати не йдеш, га? Зараз як поллеться з неба!..

Дівча спантеличено ковтнуло слину й рушило у хвіртку, немов приречене. Страшно ж як! А ось уже й будинок. Хоч він ніби й не страшний зовсім. Принаймні на вигляд. Звичайний сільський будинок на дві кімнати, з високою стелею й розмальованими рукою тітки Дусі віконницями. То чого ж їй так моторошно? Ноги робляться легкі-легкі й з останніх сил тримають на собі тіло. Озирнутися ще раз? Ні. Якщо вона озирнеться, то побіжить щодуху до бабусі й тітки, а вони просили зачекати. Стара Устина раптом кахикнула ззаду, і Леся підстрибнула, немов ошпарена.

– Та ти чого? Невже аж так боїшся мене? Дурненька. Я не кусаюся. А що в селі кажуть «відьма», то ти тому віри не йми. Люди й не про таке патякають, бо язики сверблять. Уторопала?

Леся кивнула й знову мало не спіткнулася, а на голову й плечі зненацька впало щось холодне та вогке. Дивовижа. Краплі розповзалися по дитячій сукні, а Леся понуро брела серед зливи до будинку, де жили найдобріша тітка й найстрашніша відьма (хай там що баба Устина розказує, але ж Леся не дурна,

відчуває все). Підтверджуючи здогади, будинок якось надто швидко поглинув гостю, ховаючи від срібних потоків, ще й видихнув розмите дощем і від того водяне «хух!». Стара Устина з якогось дива насварила його скрученим пальцем і пішла заварювати чи то чай, чи то зілля.

Леся озирнулася довкола. Оченята полохливо пройшлися по всіх закутках, шукаючи в сутінках чогось такого... Власне, дівчинка не могла знати напевно, що у відьом по кутках ховається, проте здогадувалася: там неодмінно має щось бути. І від того треба триматися якнайдалі. Ще раз озирнулася й хутенько обрала найбезпечніше місце в домі – стілець коло порога. Щоправда, зі щілини на підлозі до кімнати повзла дощова волога, проте тут дівчинка почувалася в більшій безпеці, бо могла зіскочити будь-якої миті і чкурнути хтозна-куди. Коли стара повернулася з дивним варивом, що його нарекла чаем, то не стала чіпати дівчинки й зганяти її зі стільця, а лише примусила випити оту гидоту, щоб не застудитися. Відпивши кілька ковтків під суворим поглядом відьмацьких очей, Леся подумала, що на цьому життя й скінчилося. Бо який же то чай? Отрута. Повернеться бабця, а Лесі вже не застане.

Устина всміхнулася, немов думки підгледіла:

– Ну-ну. Ох і фантазерка ти, дитино! Бачиш те, чого нема. А може, і є, та інші того не помічають. Ой-ой-ой! Клята спина!.. Знову крутить. Вигрітися мені треба. Полізу на піч. Мо', зі мною?

Леся вклякла з чашкою коло рота, відчувши, що на піч, у якій палахкотів вогонь, навіть дивитись боїться. Не те що підходити. А що, як?.. Господиня не втримала сміху:

– Ет, уперта мала! Ну то й нехай, сиди собі, – і видерлася доволі хвацько аж на піч, пірнула в подушки, примостивши спину до тепла, кілька разів зиркнула з-під країв квітчастої хустки й вдоволено замуркотіла.

Принаймні Леся могла б поклястися, що так само муркоче їхній хвостатий мазунчик Мурко. Але ж то кіт. Та точно. Дівчинка присл?халася пильніше, натомість розчула, як дахом ходить дощ, а ще... ще розчісує гілля яблунь.

Біля будинку їх росло чимало. Мабуть, ще дід Яків саджав, а може, і баба Устина чи хто до них, бо старі-старі були яблуні, а ще тримали на гілках плоди. Дівчинка

уявляла, як вода омиває бочки соковитих яблук, а потім стікає й летить до землі. Крап. Крап. Крап. Ех, як там бабуня й тітка? Змокли, певно, до нитки. І корівки змокли. Хіба в таку негоду можна пастися? Бідолашні, так і застудитися недовго, а на ліки тепер теж грошей нема, он на хлібець заледве вистачає. Добре, що тітка Дуся вміє свій пекти. Ой! З печі він ще смачніший виходить, з хрусткою скоринкою. Але то хліб. А ліків із печі не виймеш, хіба... баба Устина заварить пійла якого.

На печі, немов відчувши, що думають про неї, завовтузилася стара й щось швидко зашепотіла собі під носа. Леся принишкла, але слів не змогла розібрати. Чого б це? Здавалося, баба співає якусь дивовижну, лише їй відому пісню. Шепотіла недовго, хвилин із десять, а потім заспокоїлася. І не тільки вона. Дощ також. За півгодини він стих. Поволі так, неквапом, непомітно. Просто зійшов куди-інде.

Леся навіть не встигла зрозуміти, коли саме змовк шум води. І баба Устина не помітила, певно, бо не злазила з печі, вигрівала скручену дугою спину, немов та від тепла могла випростатися. Леся зиркнула, чи не лізе згори прямилька й струнка баба, але на печі ніякого руху. Лише дихання, а от воно рівне-рівне, аж солодке, їй-богу! Гей, таж наглядка заснула! Дівчинка витягла шию, зазираючи вище. Точно. Спить баба Устина й сопе. Леся полегшено видихнула й виткнула обережненько носа на вулицю. Не капотить. Таки стих дощ, немов стара його заговорила. Калюжі стоять величезні, по півнеба вміщають, але дощу нема. А що, як... Дівчинка озирнулася й тихесенько прочинила двері, ступила крок, другий і хутко вискочила надвір, немов остерігалася, що кістлява рука от-от схопить її за комір. Майнула у хвіртку, відчинила хату, вскочила в гумові черевики, червоні-червоні, як вогонь, і ну по калюжах із розгону. Бризки розлетілися навсібіч, а дівча розкинуло рученята й щасливо зайшлося сміхом. Мабуть, тільки в дитинстві вода під ногами здатна так щиро тішити.

* * *

– Я лечу!!! Вітре, ти де?

Щаслива дівчинка встигла пробігти аж до кінця вулиці, проте кудлатий вітруган так і не прилетів до ніг. Певно, подався кудись далеко. Авжеж, погнав важкі хмари якнайдалі від села й вигону: нехай корівоньки напасуться, а суниці в лісі просохнуть. Леся всміхнулася в солодкому передчутті: навідається тепер і до

тих, і до інших, але спершу...

Дівча спиною ходило. Спершу треба проскочити повз один особливий будинок. У ньому не відьма живе, ні, але все одно лячно. Господа Пархоменків майже завжди заходилася криком, мало не день при дні звідти чувся п'яний лемент. Леся навіть припустила, що ті люди дихають отак – з лихим словом на язиці. Сам будинок скидався на дірку. Чорну. А що, як та вирва поглинала людей, от вони й змушені були кричати звідти щосили? Хтозна. Проте Леся достеменно знала, що серед диких криків у чорній дірці живе дівчинка. Мимоволі зіщулилася, намагаючись уявити, як воно... Мабуть, так само, як у зграї потвор.

Леся кинула короткий погляд на похилений паркан, дірявий і темний від часу. Тихо. Таке тут бувало вкрай рідко, проте дощ... він навіть відьму приспав, то й потвор зміг. Леся прихилилася ближче до паркану, коли у вікні майнула тінь. Дівчинка відскочила й дихати зі страху забула: ще впіймають, чого доброго. Але крізь засмальцьоване скло на неї дивилися дитячі очі. Вікторія. Так звали дівча з чорним обличчям. Господи! А чому ж воно чорне таке? Невже зовсім не вмивається? Певно, хоче стати непомітною, схожою на будинок, у якому живе? Дівчинка у вікні сумно підперла голову долонями й пильно зиркнула прямісінько в Лесині очі. Тій аж ніяково стало, тому хутко відвела погляд і знічев'я, ніби для годиться, бовтнула гумовими чобітками у величезній калюжі простісінько коло страшного двору. Моторошна здогадка раптом сіпонула дитячу свідомість. Таж то зовсім не бруд! На дитячій щоці чорніє велетенський синець, трохи не на півобличчя. Це ж як було боляче, коли вдарили! А як сильно мали вдарити?! Леся здригнулася й спробувала якомога швидше проскочити лихе місце.

Минулося. І не помітив ніхто. Ще кілька хвилин дівчинка задумливо брела з похнюпленою головою. Щось таке знайоме-знайоме тріпотіло всередині, але то було з іншого життя, минулого. А від минулого треба звільнитися. Дівчинці про це ніхто не розповідав, але вона й без підказок відчувала: якщо не зможе побороти в собі тіней, вони заповнять її темрявою геть усю. А як жити із синцем на душі? Не вийде. Леся глибоко вдихнула ще вологе повітря й широко розплющила очі.

Перед малою в одну мить вигулькнуло поле. Воно покотилося до ніг безмежним килимом змоклого різнотрав'я. Дівчинка видихнула, широко розкинула руки й побігла. А може, злетіла? Здавалося, коли отак бігти й бігти, то рано чи пізно неодмінно дістанешся кінця землі. Натомість на дівчинку наскочив ліс. Леся аж спинилася в німому захваті. Він стояв, велично закинувши руки до неба. А що

руки – то крони дерев, дівчинка й хвилини не сумнівалася. Ой! А ондечки й череда корів видніється. Мала підстрибнула й щасливо сплеснула в долоні. Це ж треба! Немов намисто хто розірвав, ій-богу, і білі цяточки-перлинки розкотилися полем. А де ж бабуся з тіткою? Стоять. Обидві в плащі вмоталися, що два кокони. Мабуть, гадають, що дощ знову розпочнеться.

Дівчинка звела очі до неба, а воно сіро-сіро насупило брови. Таки може початися. Але Леся встигне, якщо одразу ж майне до лісу. Ні-ні, далеко не заходитиме, скраечку. А суніць... їх, певно, скрізь вистачає. Дівчатко задріботіло червоними чобітками й, підстрибуючи, пірнуло в лісову гущину. Де ж ви, солоденькі дари галявинки? Де? З верховіть подеколи зривалися важкі краплі й падали за комір. Дівчинка зойкала й жартівливо показувала кулака комусь невидимому.

– Прилетів-таки. Бавишся зі мною. А далеко був?

Кудлата грива вітру котилася поруч. Він ледь чутно оповідав малій про свою подорож, а та дивилася навсібіч і ретельно вишукувала пахучі ягідки на тоненьких стеблах. Ось де ви сховалися! З радості аж підскочила й одразу ж присіла, жадібно розгортаючи рученятами вологі листочки. До ротика стрибнула перша пригорща ягід – і оченята засяяли щасливими зірочками.

– Смакота. Скуштуєш?

Вітер облизав пальчики й поніс сунічний аромат аж до найвищих голочок сосни.

– Сподобалися?

Сосна заскрипіла й ненароком зачепила небо. Бо чого ж тоді воно раптом перекинулося на вдоволену дівчинку холодною водицею? Точно зачепила. І пішов дощ. Срібний-срібний. Упав додолу довжелезними нитками й заплутав геть усі сліди. Леся роззирнулася в тому плетиві ниток і геть розгубилася: куди ж бігти? Як повернутися назад?

– Підкажи, – шепотіли губенята й ковтали воду, що щедро котилася обличчям і навіть очі заливала.

Але вітру не стало так само раптово, як з'явився дощ.

– Куди?

Ноженята самі брели навмання, коли налякане серце вистрибувало з дитячих грудей. Ну от, заблукає. Уже заблукала. Ліс скрізь. Хоч куди простягнеш руки, наштовхуєшся на гілля. Неначе оточили її ці дерева. Ні кінця їм, ні краю. І суниць під ногами килими, але їсти зовсім перехотілося. Червоні чобітки чавлять стиглі ягідки, а дороги назад знайти все одно не виходить. Леся змокла до рубчика, змерзла й втомилася. Здається, лісовий дощ привів за собою ніч. Стало темно. Ніби й зарано для сутінків, але вони розповзаються довкола вологими хвилями й не на жарт полохають малу.

– Мамо!!! – дівча вже не криється й кричить щосили, кричить перше, що зринає у свідомості, і саме лякається того слова, тулить рученята до губ і шепоче вже ледь-ледь: – Де ж ти, мамочко? Порятуй.

Ліс стоїть стіною. Він не пропустить жодної живої душі. Ось навіть вітер вигнав, бо суворий, не пробачає пустощів. А Леся загралася, не подумала, не... не... не... Що ж робити? Що тепер робити? Дівчинка геть розгубилася. Краще б уже піч баби Устини. На ній тепло. Стара спить, певно, і досі, гріє криву спину й сопе солодко, а Леся пропадає. Їй-богу! Уже й ноженята не рухаються, застрягли в багні, чорному-чорному й густому. Засмокче болото, проковтне. Дівчинка впала навколішки й заплакала, провела по обличчю руками, а на них... кров. Та вона ж скрізь тут! Густа, темно-червона, аж до чорноти. Збирається озерцями й утворює сліди якогось звіра. Господи! Леся кліпнула, придивилася. Таки сліди. Вервечкою біжать кудись, червоно кличуть за собою. Тоді чому в них... кров?

Дівчинку хитнуло, але вона втрималася. Підвелася й, не відаючи нащо, пішла слід у слід звіра. Чи боялася? То було дивне відчуття. Здавалося, там, попереду, на неї чекає хтось дуже-дуже важливий. І вона має його віднайти. Будь-що. Хоч як страшно. Адже той хтось так само відчуває, що в лісі... на крайчику землі... серед плетива дощу... є вона. Хто ти? Де ти? Ліс надумав підказати й несподівано розступився, утворивши чудернацьку галявину, на яку впереміш із дощем лилося світло. Довкола темінь, а галявина світиться. І дощ світиться зсередини, а в ньому стоїть... Вовк. Він пильно дивиться на дівчинку довгим-довгим поглядом, немов у той один-єдиний погляд прагне перелити душу аж до денця. Леся стоїть навпроти, змокла, втомлена, розгублена, і раптом розуміє, що це все неважливо. Зовсім не важливо. Головне, що вона таки знайшла його.

Дужого...

Гарного...

Дикого...

ВОВКА.

Ось-ось, і розчиниться в тому погляді сірому, пірне з головою й не випливе довіку. А очі ж які дивні! Чудернацькі очі!

Крок. Червоні чоботи пірнають у воду, але дівчинка того не помічає, виймає ноженята й боса йде прямісінько до вовка. Їй чомусь дуже важливо торкнутися його. Нехай цієї миті небо шкереберть упаде додолу й розчавить під собою землю, а вона все одно має покласти свою долоньку на груди звірові, щоб... щоб відчути... дихання.

Він конче має дихати. Чуеш, небо? Воно мовчить. І вовк мовчить. Стоїть без руху, а вода й сонце огортають дуже тіло саявом. Леся мимоволі милується картинкою. Їй чомусь кортить плакати. Сама не розуміє чому. Серце просто не вміщається в грудях. Серцю тісно. Вовк відчуває це. Авжеж. Леся впевнена в тому. Ба більше, його серце так само розлітається в дикому шаленстві цього дощу й зелених очей. Дівчинка, здається, тими очима виймає душу й кладе собі до ніг. А лише ж дівчисько! Мокре й дивне. Підходить ближче. Простягає руку. Ось-ось пальці торкнуться хутра, пірнуть у нього й випустять на волю.

Леся завмирає.

Стоїть.

З очима навстіж.

Урешті легенько, невагомо, мов хмаринка, кладе долоньку туди, де має бути серце звіра.

Тук-тук.

Вдих-видих.

Крик:

- Геть здуріла! Тікай, бо роздере!!!

Леся розгублено озирається на голос і відчуває, як із-під пальців утікає тепло. Навпроти цокотить зубами дівчинка, ота сама, із синцем на півобличчя. В очах дикий переляк, аж судомить бідолашну, але вона не тікає, ні. Тремтить геть уся, але й далі стоїть, міцно стискаючи в руках криву гілляку.

- Іди геть, пішов від неї!.. Ой!..

Леся повертається назад.

Шукає поглядом.

Але вовка нема.

Ніде.

Віка розгублено випускає з рук гілляку.

- Як?.. Він... Він просто розчинився. Зник. Хіба таке буває?

Леся озирається навсібіч, оббігає галявину взад-вперед, проте звіра не знаходить - лише сліди, оті, що з кров'ю. Та й кров нині - тільки вода, яка прозоро прослизає крізь пальці.

Спантеличена рятівниця оговтується першою. Видирає з багна гумові чобітки, скептично зазирає досередини й невдоволено прицмокує:

- Ет! Зіпсувала таку красу. Наскрізь мокрі. Чого тебе понесло аж сюди, га? Я вже думала до бабки Зої бігти по допомогу, їй-богу!

Леся забрала з рук чоботи, встромила ноги, відчула, як там по-зрадницькому хлюпнула вода, і чомусь розсердилася:

– А ти що тут забула? Стежила за мною? Признавайся!

Віка ніяково пирснула:

– Ще чого! Треба воно мені. Я... я по суниці в ліс пішла. Ось.

Леся придивилася до вимашеного в червоний сік обличчя й раптом усміхнулася:

– Ну ти й нечепура!

– А себе бачила? Не краща... Ще й тю-тю!.. – дівча стишило голос, озирнулося, а потім вкражливо, самими вустами прошепотіло: – А якби з'ів?

Леся повернулася поглядом до галявини й чомусь сумно зітхнула:

– Ні. Він мій.

Обличчя навпроти видовжилося, навіть синець заворушився з подиву.

– Як це – твій?

Леся знизала плечима.

– Не знаю. Мій, і годі!

Дівчинка шоковано розсміялася:

– Та ти точно шалена! Будьмо подругами!

– Будьмо!

* * *

Друзі з'являються в нашому житті по-різному, але коли це трапляється в критичний момент, можете не сумніватися, що то справжній дарунок долі. Якщо

ж таке трапляється в дитинстві, то дружба здатна спалахнути миттю, неначе сірник.

Дівчатка поверталися з лісу вже вдвох. У цьому не було нічого дивного, бо їх поєднала спільна таємниця. А ще – зовсім трошки – ліс. Вікторія якось швидко, не замислюючись, відшукала дорогу. Може, тому, що думки в цій чорнявій голівці просто вирували фонтаном. Як? Що це було? Точніше, хто? Власне, Леся дуже швидко збагне, що Віка й знаки запитання – це речі взаємопов’язані, якщо не тотожні. Подружка цікавилася геть усім, навіть тим, про що знати було не можна. Такий собі вулканчик! От тільки про спокій він навіть не здогадується.

Ось і в цю хвилину дівчинка активно намагалася досягнути побачене. Нічого такого малій ще не доводилося спостерігати (а набачилася вона таки всякого). Віка просто захлиналася в емоціях, немов це її руки ще кілька хвилин тому торкалися дикого звіра. Зрештою вона навіть спинилася й пильно так зиркнула на Леся, немов могла прочитати на обличчі нової знайомої підказку до дивної таємниці. Леся мимоволі зашарілася під поглядом карих оченят, у яких вистрибували тепер цілісінькі зграйки бісиків.

– Ну, ніяк не збагну! Чесно! Що то було, га? Він же тебе роздерти міг! Дурненька якась, ій-богу! Вовка живого помацати задумала!

Леся знітилася й навіть образилася.

– Та що ти причепилася з тим вовком?!

Віка пирснула:

– Ага, щодня таке спостерігаю. Якщо чесно, то я так злякалася, мало не впісялася від страху! Правда! Ну, навіщо ти його чіпала? Не второпаю.

Леся знизала плечима, бо й сама не могла нічого до пуття пояснити. Так було треба, і квит! Вона навіть не замислювалася, що робить і чим це може скінчитися. Просто знала. Звідки йшло це знаття? Воно було в ній. Отут, де б’ється серце.

– Я вже казала. Це так, ніби він мій, розумієш?

- Ні...

- Якщо не він, то його очі... Вони ніби рідні.

Віка заплуталася остаточно й облишила таємницю. Принаймні до часу. Вони давно вийшли з лісу й ось-ось мали повернутися до села, а там на неї чекали свої знаки запитання.

- Ет! Куди тепер? Змокла, як курка під дощем. А вдома, якщо мої до тьми прийшли... Капець.

Леся розгублено вклякла, мимоволі придивляючись до синця на щоці нової подруги.

- Битимуть?

Віка потерла синець і кивнула:

- По голівці не поглядять – це вже напевно!

- То... то, може, до мене? От тільки бабуня печі сьогодні не топила, за корівками не було коли, висушитися нема де.

Раптом ззаду хтось кахикнув. Обидві дівчинки підскочили й одночасно озирнулися, наткнувшись на сиво-колючий погляд.

- Ну, і куди зібралися? Захворіти хочете? Ану, кроком руш на піч! Хутенько до мене додому! Я вам зараз зроблю капець! Чкурнула під дощ, та ще одну прихопила таку самісіньку, навісну! Удвох хворіти веселіше, еге? Тобі, Лесю, бабця зірку з неба дістане й ви?ходить, а ти, Віко, здуріла, чи що? Твої ж проковтнуть і не закусять!

Дівчатка стояли, мовчки похнюпивши голови. Вони не сподівалися, що їх так швидко хтось знайде. Надто страшна баба Устина. Вона ж майже не виходила надвір, усе на дугу-спину жалілася й на ноги хворі, а тут, диви, причалапала по калюжах і слизоті аж на вигін. Стара трясла палицею й уже потихеньку тупцяла назад. Озирнувшись, гримнула, що блискавицю кинула:

– Чого вклякли?! Кажу ж, хутчіш!

Через деякий час дві змоклі голівки вовтузилися на печі й хихотіли собі під носи. Найбільше з ляку. Бабця чаклувала над якимось зіллям і вовтузилася знизу, коли-не-коли позираючи на піч.

– Ось ще це випийте.

Віка скептично зазначила:

– А то не отрута часом, бабцю?

Леся всміхнулася кутиками вуст, згадавши свої думки в цьому будиночку ще кілька годин тому. Тепер здавалося, що з того часу минула ціла вічність. І будинок, і сама баба Устина були вже й не страшні зовсім. Хіба трошки. Зате цікаво й навіть приємно було, наприклад, нюхати, як пахнуть трави по кутках. На печі ж було тепло-тепло, немов казковий дракон із вогняним черевом раптом дозволив на ньому полежати. Дивуючись собі, дівчинка ще раз усміхнулася й раптом спитала стару:

– А що буде, коли торкнешся вовка?

Бабця завмерла на місці, а сиві очі стали схожими на дві щілини.

– Вовка, кажеш?

Віка аж підскочила з хвилювання, яке не змогло вміститися в дитячому тільці. Ура! Вона таки дізнається відповідь. Точно. Як це Віка не здогадалася першою спитати відьму про вовка? Відьми на такій чудасії неодмінно знатися мусять. Хто, як не вони? Зрештою обидві дівчинки завмерли, не в силі відірвати від бабці допитливих очей, що випромінювали неабияку цікавість. Стара ж театралью захитала сивою головою й аж язиком прицмокнула. Леся, передчуваючи щось зовсім кепське, втягла голову в плечі, а Віка й дихати забула.

– Ет! Вовк не собака. До рук не піде.

Обидві видихнули:

– Точно. Стояв і не рухався.

Стара значуще затрясла кривим пальцем.

– Як правду кажете, то вовк не біда. Страшніше, коли...

Тиша сама себе боялася рушити, а вже дівчаткам здавалося, що власні серця калатають гучніше, аніж церковні дзвони в неділю. Баба ж не поспішала казати далі, навіть озиратися стала, мов хто невидимий підгледіти чи підслухати міг ту сповідь, і врешті видихнула:

– Вовкулака...

– Хто?

– Вовкулака, кажу. Людина-вовк.

– Ой лелечко! – Дівчата пірнули під ковдру. – Господи, жах який!

Нарешті Віка не стрималася й першою висунула носа, округливши очі так, що вони тепер скидалися на два брунатні блюдечка.

– То це Леся тепер теж вовкулакою стане, еге? Та він же не вкусив її! Ні! Я свідок!

Леся кліпнула кілька разів і мало не розревлася. Оце так пригода! Невже блукати їй тепер ночами в подобі вовка? Жах! Баба Устина навіщось стягла із сивої голови хустину й заходилася чесати сиве й тонке волосся. А заразом й оповідати.

– Казки то, дівчатка. Вовкулаками або народжуються, або стають за життя, от тільки не конче треба бути вкушеним.

Дівчата аж підстрибували з цікавості:

– Як?

– Просто. Вроджені вовкулаки... вони під такою зіркою з'являються в цьому світі. Часом це розплата за гріхи батьків. Або... як вагітна жінка в лісі бачить вовка чи, крий Боже, покуштує м'яса дичини, яку вполювала ця істота. А обернені вовкулаки, – тут бабин голос стихився й став ще загадковіший, – то справа відьмацьких сил. З тими силами не повоюєш. Стерегтися треба... відьми!

А сама зирк – у дівчат уже крижані мурахи тілом розповзаються. Ось оберне зараз бабця їх на вовкулак! Стара всміхається.

– Ну-ну. Не бійтеся. Якщо ваші майбутні наречені будуть хоч трошки схожими на вовків, то щастя матимете.

Леся просяяла:

– А той вовк... він гарний. І очі... сірі-сірі, а в них – душа.

Бабця завмерла й навіть чесати волосся припинила. Кілька хвилин думала щось своє, уважніше придивляючись до дівчинки, а потім самими вустами старечими прошепотіла:

– А може, то й була душа?

* * *

У місті, схожому на велетенську рибу, блукала під небом душа. Саме згори вона й помітила, що місто коло моря скидається на рибу, зовні спокійну й тиху, тоді як усередині рибини кипить вогнями життя. Серед вогників нічного міста душа віднайшла одне, потрібне тільки їй вікно. Гадала, що дороги не знайде вже, але її, невагому, підхопив на крило вітер, всадовив собі на спину й закинув прямісінько в лікарняну палату крізь розчинене навстіж вікно. Душа зависла під стелею, розмірковуючи, що час би вже цю стелю побілити, бо сірі плями на ній формою дуже подібні до материків. Хіба що це навмисно хтось зробив, щоб хворі дивилися на стелю й подумки подорожували. Озирнулася. Цікаво, хто ж лежить у цій палаті? Коли ж придивилась уважніше, то чомусь зіщулилася вся, ставши малюсінькою цяточкою. Просто тіло внизу... воно було колись її.

На вузькому ліжку лежав молодий чоловік, точніше, юнак. Як-не-як, лише двадцять два роки, проте тіло дуже, міцне, неначе в античних богів. Темно-русе волосся невдоволенням і жаком стовбурчилося на білій подушці, а смертельно бліде обличчя викликало німі запитання: «А чи лишилася в цьому тілі бодай краплина живої крові? Чи на ліжку лежить мрець і вже навіть лікарі розвели руками, не годні нічим допомогти? Бо якби могли, то хіба б лишали трудного без нагляду?» Душа ж не глуха, вона чує, як медсестрички в коридорі тихцем шепочуться, аби не на їхній зміні цей юнак віддав душу. Кому весело, якщо помирають молоді? А останнім часом отаких хлопців привозять до них часто, немов якась чорна сила виконує план чи складає таємні списки.

– Таке нині життя настало, – констатує завідувач реанімаційного відділення, сховавшись у своєму кабінеті від того життя, як від мари.

От тільки не він один боїться вийти вночі на вулицю. Хоча чому вночі? Випадкову кулю можна впіймати і вдень, опинившись не в тому місці і не в той час. Цей хлопчина принаймні не випадкова жертва, ні. Він той, кому всі шість куль були призначені, і той, кого вони мали вбити, а не склалося, проте... Сивочолий чоловік зітхає. Це питання часу. Не житець, ні, – пацієнт шостої палати. А шкода! Он хлопчик так щиро плакав. Хто він йому? Брат? Еге ж, брат. Ет, серце стислося. Впустив до палати малого. Усе одно нічим не зарадиш, нехай хоч кілька останніх годин побуде коло рідної людини, бо потім світ зміниться так, що й упізнати буде годі. Це вже буде світ, у якому ти сирота, бо батька не пам'ятав від народження. За тата був старший брат, а тепер і його може не стати.

Хлопчику й говорити про це було не треба – він відчував серцем усе, що боялися вимовити дорослі вголос, бо Льоша у свої одинадцять прагнув бути для брата підтримкою. Брат – то все. Без нього вони з мамою пропадуть у цьому солоному місті, де є море, але немає спокою й зарплат. Як вони житимуть? За що? За міфічні цифри й нулі, що їх мама вже й не рахує. Давно облишила те пусте діло, а разом і посаду викладача літератури в поважному навчальному закладі. А що з тієї посади, коли маєш двох синів і їх годувати чимось треба, ще й брат навчається? Але Вовчик... Він усе може. Може й навчатися, й заробляти на харчі, а віднедавна й на ліки для мами. Льоша понуро зітхнув, немов внутрішнім зором опустився на один поверх нижче, у кардіологію, де на такому ж ліжку побачив маму. Чи спить вона? Льоша не знав, зате добре затямив, що розповідати про стрілянину й брата мамі аж ніяк не можна. Серце не витримає. Отак пак! Йому бракує сил витримувати безлад, який сьогодні отой сивочолий лікар назвав життям. От і виходить, що шість куль можуть убити за умови, коли жодна з них

не влучила. Маму вони вб'ють, не торкаючись, якщо Вовчик...

– Братику, тримайся, чуеш? – хлопчик прошепотів це тихо-тихо, самими вустами, немов незримий ворог стояв поруч і тримав на мушці.

А може, Льоша боявся порушити хистку рівновагу братового дихання? От і сидів нишком, ворухитися боявся, ухопив брата за руку й дихав на неї часто-часто. Зігріти прагнув. Бо чому вона така холодна? Не бувають руки такими холодними в живих. Чорна голівка схилилася низько, кучерики торкалися білого простирадла, яке накинули поверх пораненого тіла. Кулі лишили в ньому наскрізні рани. Дві дістали на операційному столі хірурги й самі не йняли віри, що пацієнт доживе до кінця операції. А дожив. І тепер чекає на свою хвилину. Чекає й душа. Дивиться згори на зігнутого хлопчика, який часто-часто хукає на долоню старшого брата й кулиться. Душа болить. Може, це тому, що вона ще жива? Точніше, тіло живе, дихає ледь-ледь, але існує. А що станеться потім?

– Вовчику, не помирай, чуеш? – схлипує малий. – Не треба.

Душі робиться незатишно й вогко. А хлопчик і далі стискає долоню й плаче вже без упину, ковтає сльози, втирає рукавом носа, хлипає щиро й гаряче. Здається, сльози не можуть бути такими гарячими, але навіть шкіра присмертного здатна відчувати тепло дитячих сліз.

– Братику, як же так? Ти ж сильний у мене, найсильніший! Он, бач, трьох поклав! Якби не зброя... Нащо стріляти було? – Хлопчик підняв до стелі карі оченята, і душа затремтіла. – Вони ж говорити тільки збиралися! Я ж сам чув! Нащо стріляли?

Душа відчула, як її хитнуло вбік і почало затягати кудись високо-високо. Усе відбувалося швидко. Тільки й встигла збагнути, що це, певно, і є кінець, коли прилади, що оповили тіло пораненого, запищали, немов навіжені. Наляканий хлопчик підхопився й стрімголов кинувся в коридор.

– Лікаря! Чуєте? Лікаря!!!

Довкола забігали люди в білих халатах, але вся їхня метушня здавалася пустою. Немовби то рухалися якісь тіні, що й торкнутися тебе негодні. Душа відчувала, що жодна сила тепер не зможе втримати її на землі, і злітала все вище й вище.

Вітер колихнув повітря, напоене ліками, і стрімголов помчав увись, щоб за тисячі кілометрів приземлитися в нічній траві під вікном у дивної дівчинки. Він стукнув у шибку – і дівча прокинулося, розплющило зелені очиська й зіскочило з ліжка, немов хтось пронизав тіло й воно ось-ось мало розпастися навпіл. Дівчинка вхопила папір і прямисінько на підвіконні, в сяйві місяця, почала малювати вовка. Вона знала, що треба швидше намалювати очі, щоб утримати їх коло себе назавжди. Вітер дивився і, мліючи, сповзав у траву, щоб там розтектися по землі й цілувати її дихання. Вітер раптом збагнув, як добре, коли хтось поруч просто дихає.

– Усе даремно. – Лікар утомлено опустил руки. – Констатуйте час смерті.

– Ні!!! – закричало хлоп'я й розпачливо заходилося битися головою об двері операційної, намагаючись прорватися до брата.

– Шкода хлопця, – перемовилися молодесенькі сестрички й змирилися, що саме на їхній зміні цифра статистики хитнеться на одну одиничку в напрямку смерті.

– Синку, – прохопилася крізь сон світловолоса жінка в білих лікарняних стінах.

Це все відбуватиметься тут, на землі, коли душа летітиме зовсім в іншому просторі й бачитиме яскраве світло. Враз... дівчинка зробить останній штрих – і на клаптику звичайного паперу кліпнуть сірі очі вовка.

– Він очі розплющив, Петре Юліановичу, – шоковано пробелькоче сестра й зомліє, бо точно знатиме, що перед нею мрець. А хто ж іще, коли серце не билося одинадцять хвилин?

Лікар і далі реанімуватиме хворого, бігаючи довкола нього з чіткою думкою, що це неможливо, навіть нап'ється вдома чи не вперше за всю медичну практику, зате в промінні ранкового сонця всміхатиметься щасливий хлопчик, що має брата.

– Льо-ш-к-о...

– Мовчи, братику. Ти що! Силу треба берегти.

Юнак кліпнув, згадуючи дивний сон, як він був вовком і серед дощу в лісі натрапив на дівчинку. Вона торкнулася його, і той дотик горів ще й досі, от тільки зсередини, у самісінькому осерді серця. Лесю ж довгенько сварили і бабуся, і тітка Дуся, а ще стверджували, що вовк лише привидівся наляканим дівчатам. Леся кивала головою. А з дитячого малюнка на цей світ дивилися сірі-сірі очі вовка й людини. Чи, може, то таки була душа?

* * *

Леся пішла в перший клас, коли вереснева трава лише здогадувалася про наближення осені. Того року осінь прийшла із запізненням і ще довго пестила літніми днями. Навіть ночі були теплі. А ще Лесі запам'яталися вогнища в перших сутінках і димові полотнища у вечірньому повітрі. Селяни саме давали ладу своїм урожаям, а ввечері спалювали на городах залишки сухого бадилля.

От і звістка про школу застала Лесю серед сухої кукурудзи. Дівчинка залізла в ті зарості, щоб підглядати, як вітер-другяка заплітає довгі листки в коси. Баба Зоя саме видоїла корівку та йшла з повним відром молока до хати, аж тут хвіртка прочинилася й у двір зайшла-закотилася жінка з таким самим сухим волоссям, що й у кукурудзи. Навіть колір воно мало такий самий, тьмянний.

– Доброго вечора, Зое Матвіївно, а разом і здоров'ячка міцного!

Леся аж принишкла у своїй схованці, бо такого солоденького голосу їй до цього й чути не доводилося. Він був схожий на глечик, ущертъ заповнений медом, от тільки люди, що куштували з нього, відчували, що, крім меду, там ще й добряча ложка дьогтю. Але неодмінно треба було скуштувати, щоб здогадатися. А то мед медом, аж у вухах злипається.

– І тобі, Валентино, не хворіти. Чим завдячую?

Жінка стрепенулася, певно, не сподівалася такої прямої, проте не розгубилася й усміхнулася, що сонце засяяло:

– Усе ви, тіточко, бачите. Нічого не пропустите. Наче в думки зазирнули, їй-богу! За ділом я.

– Кажи.

– А де онучка ваша, Леся?

Стара озирнулася й мимоволі ступила крок назад, немов собою затулити дитину хотіла.

– Та бавиться десь тут. А що?

Жінка пожвавішала й попросилася до хати. Мовляв, розмова серйозна. Бабця провела гостю, а Леся з цікавості мало не луснула, немов перезріла капустана. Ех! Про неї ж розмова. Підійшла ближче, присіла коло порога, щосили прислухаючись до голосів у будинку. Вони долинали, немов із бочки: усіх слів не розібрала, проте коли почула одне з них, аж підскочила. Школа! Її хочуть забрати до школи! Раптова звістка яскравим метеликом затріпотіла в дитячій голівці. Та це ж вона буде першокласницею! Навчиться читати, писати, рахувати! А ще... ще в школі неодмінно мають бути уроки малювання. Це ж треба! У Лесі буде справжня вчителька малювання.

Дівчинку переповнила радість, вона буквально лізла назовні, примушуючи негайно віднайти того, з ким можна буде поділитися. Таке трапляється з дітьми, коли хочеться одразу ж, негайно, розповісти про щось дуже важливе. Леся довго не розмірковувала, кому розповісти, і бігцем, щоб не передумати, майнула до будинку-ями. З Вікою її вже встигла поєднати справжня симпатія, проте дівчинка страшенно боялася хмільних батьків Віки. Навіть не боялася. Ні. Щось у неї всередині зіщулювалося – і робилося боляче дихати. Але тепер... вона прагнула швиденько покликати подругу й одразу ж утекти. Дівчинка мить постояла, а потім таки зважилася переступити поріг чорної пустки.

У кімнаті справді було брудно й темно, а може, темно через те, що брудно. Речі валялися без ладу там, де впали, чи там, де їх кинули. Простісінько на підлозі на старезному кожусі (і це влітку!) спав батько Віки – товстелезний чоловік із густими вусами. До речі, один вус був помітно довший від другого. Саме через цю цікаву особливість односельці кликали його Одновусим. Мати... Її називали на ім'я – Галькою, іноді – Голкою, саме Голкою, бо вона, на відміну від чоловіка-вареника, була худюча-худюча й аж занадто висока, тому й скидалася на інструмент для шиття. Тепер жінка спала попід стіною, але під нею навіть кожуха не було – самі голі дошки. Скрізь роїлися мухи. Вони зграями

розповзалися довкола й дзижчали без ніяких перерв та антрактів. Певно, комахи почувалися справжніми господарями в цій оселі, і жодна жива душа не намагалася переконати крилатих істот у протилежному. Господи! Як же тут можна жити?! Де Віка?

Подружка сиділа в куточку, на прогнутому дугою ліжку, і мріяла про їжу. Помітивши гостю, гойднулася й мало не впала з подиву, потім швиденько зіскочила й навшпиньки пройшла повз дорослих. Уже коло самого порога кліпнула очима: «Тікай!» Подружці повторювати не треба було – і вони обидві щодуху дременули до Лесі додому, щоб заховатися в траві. І вже там, відхекавшись, майбутня першокласниця розповіла про новину. Віка зачудовано вигнула брови дугою й стала схожа на кумедне звірятко. На песика. Точно! Вона просто обожнювала собак.

– Як у школу? Але ж тобі семи років нема!.. Це мені в березні минуло – я й піду!

Леся сяяла від несподіваного щастя, немов світлячок серед ночі.

– Ну то й що? Певно, це не так важливо. Ми тепер будемо однокласниці! Уявляєш?

Віка почухала немиту голову й усміхнулася. Щасливо так, немов хто насипав тарілку борщу з печі, поставив і ложку поклав: частуйся!

– А так можна?

– Не знаю.

– Леся, – долинуло від дверей.

– Зачекай, я хутенько, – прошепотіла й швиденько майнула до бабці.

На дівчинку чекала та сама тіточка з медовим голоском. Пильно подивилася. Леся ще встигла зміркувати, що очі в жінки схожі кольором на сухе бадилля. Дивне порівняння. Суха якась жіночка виходила, як стручок, з пустою замість плоду.

– Гарна дівчинка, – солодко заспівала гостя. – А розумниця, певно. Ти до школи хочеш, Лесюню?

Леся чула, як вистрибує з хвилювання серце. Їй чомусь стало холодно й незатишно під поглядом незнайомки, проте дівчинка знала, що десь серед трави до розмови дослухається Віка.

– Хочу.

– Справді? – перепитала бабуся здивовано.

– Дуже.

Валентина Йосипівна ледь утрималася, щоб не потерти вдоволено руки.

– Бачте, Матвіївно, а ви сумнівалися! Лесю, ти будеш слухняною?

Леся зиркнула на розгублену бабцю й пригадала фарби та пензлики в себе під ліжком. Це ж ховатися не доведеться більше. Можна буде сміливо малювати, і бабця не лаятиме.

– Авжеж.

Жінка сито всміхнулася:

– От і домовились.

* * *

Через кілька тижнів Леся (та й не тільки вона) збагнула, що Валентина Йосипівна вмiла домовитися будь із ким, коли тільки мала в тому інтерес. Є такі люди. Здається, вони пролізуть у найменшу шпарину й примостяться на носі хижого звіра, аби їхнє було зверху.

Навіщо ж треба було брати Лесю до школи на рік раніше? Таємниця розкрилася першого вересня, коли задоволена вчителька повела на урок самих первачків,

тоді як її колега змушена була навчати учнів другого й третього класів разом. Власне, для їхньої школи це було закономірне явище, бо класи налічували по п'ять-шість школярів, от їх і доводилося об'єднувати. Однак того року разом із Лесею в першому класі було аж десять учнів. Така кількість дітей і зв'язки в районному відділі освіти зробили своє діло. Валентина Йосипівна вже не розривалася між двох навчальних програм, а на посаду вчительки четвертого класу хутенько взяли іншу. Ну, і що з того, що новенька – найліпша подруга Валентини Йосипівни? І не такі збіги трапляються в житті. А люди, вони ж уміють віддячувати. Деякі з них навіть знають, що вдячність не обмежується самими словами.

Власне, підводні освітянські течії мало хвилювали зворушену дівчинку. Леся зосереджувалася на зовсім інших відчуттях і враженнях. Спершу, як і годиться в точці відліку чогось нового, слід було підготуватися до змін. Дівчинка знала, що рано чи пізно вони з бабцею неодмінно поїдуть до міста, щоб закупити всього перед школою. Леся усвідомлювала собі, що районний центр нітрохи не схожий на велетенську столицю, проте передчуття подорожі переповнювало малу, і їй навіть уві сні ввижались гамірні вулички, високі будинки, які своїми дахами підпирають черево неба, і, звісно, величезні – ба ні! – велетенські вітрини крамниць, за якими простягається абсолютно інший світ, яскравий і принадний.

Урешті довгожданий день настав, і вони з бабцею вирушили до районного центру. Коли обидві вибралися із запиленого автобуса, зраділи неймовірно. Леся навіть підстрибувати почала, відчуваючи, що повернулась у вже забуту, проте рідну стихію. Вона йшла, високо піднявши голову, розкуйовджена й щаслива, вдивлялася в обличчя випадкових перехожих і мимоволі здригалася, коли попереду чи збоку з'являвся жіночий силует. А що, як... Проте жінки виявлялися звичайними незнайомками в гамірній юрбі. Вони байдуже виринали з натовпу й так само зникали в калейдоскопі щоденних справ, а маленька дівчинка ще довго дивилася їм услід – зелено-зелено й печально.

– Красуне моя, агов? Про що замріялася? Уже й крамниця. Бачиш он ті скляні двері? Тут ми зробимо з тебе школярку. Згода? – бабуся говорила тепло, певно, щось відчуваючи.

Леся знітилася, а потім, щоб бабуся ні про що не здогадалася, рвучко вхопилася за двері. Вони тут, щоб обернути її на школярку, тому треба радіти обновам. А як не радіти, коли ще трошки, зовсім трошечки – і вона матиме все: новісіньку форму, портфелика й такі симпатичні черевички? Оглядаючи свою подобу в

дзеркалі, зеленоока мавка ледь стримувала емоції. Проте ще більший захват у неї ви?кликав відділ канцелярії. Тут були й ручки, й олівці, і чистесенькі зошити, але найголовнішим надбанням, справжнісіньким скарбом стали фарби й альбом для малювання.

Зрештою і бабця, й онука згубили лік часові, а разом і нехитрим заощадженням, проте обидві вийшли з крамниці щасливі. Леся, не соромлячись, сміялася, а випадкові перехожі озиралися на променисту дівчинку. Однак малій художниці було байдуже, їй просто хотілося літати й обіймати всіх-всіх, а найбільше бабуню за те, що та тепер не сваритиме й дозволить малювати на цілком законних підставах. Ма-лю-ва-ти! Що може бути кращим? Та не буває нічого важливішого! Вона тепер намалює весь світ. Чи зачаклує? Він буде існувати на папері таким, яким створить його Леся.

Натомість бабуня нишком позирала на онучку й старанно ховала сльози в кутиках очей. Їй зовсім не було шкода останніх коштів, витрачених на малу дзигу. Просто вона інакше уявляла цей день. Зовсім інакше. Жінці аж вिति хотілося, аби єдиний синочок устав-піднявся й повів свою кровинку за руку до школи, як і годиться батькові. Щоб розправляв бантики на кучерявій голівці, фотографував зелені оченята, а потім підкидав високо-високо, аж до неба, свою школярочку. Старенька навіть зіщулилася під вагою оманливих мрій і стала меншою.

– Бабцю, ти чого? Я старатимуся вчитись. Обіцяю.

Жінка пригорнула дитину до себе й поцілувала.

– Та я не про те. Знаю, що вчитимешся. Он яка розумниця в мене виросла! Уже зовсім доросла.

Леся підняла носика догори й ствердно кивнула: авжеж! І лише пізно ввечері доросла дівчинка дозволила собі бути дитиною. Так, щоб ніхто-ніхто, навіть вітер, що в травах вовтузився, не підгледів. Ще раз зиркнула на сукню, бантики, складений портфелік коло столу і... заплакала. Щиро так. І гірко. Бо ж геть усі діти, навіть коли вони дуже хочуть бути дорослими, усе одно потребують мами. І хоч би що казали люди, хоч би в чому переконували ті, хто намагався цю маму замінити, а по-справжньому щасливою почувається лише та дитина, у якої мама є. Леся міцно прикусила губенята, щоб не заплакати вголос, а потім тихесенько,

немов налякане мишеня, пропищала в темряву:

– Де ж ти, мамочко? Я ж завтра до школи йду. Мені так страшно й радісно, а тебе нема... От якби я завтра прокинулася, а ти до мене в школу прийшла!

На саму думку про це дівчинці стало тепло. І сльози закінчилися. Вона торкалася пальчиками темряви, немов пестила когось невидимого в ній, і всміхалася.

* * *

Що було потім? Звісно, перше вересня. Леся запам'ятала, що прокинулася найпершою. Мабуть, ще Лиска в повітці бачила свої трав'яні сни, а дівчинка вже зіскочила з ліжка й вибігла до світлиці, щоб розбудити бабусю.

– Бабцю, ми не запізнимося?

Жінка всміхнулася й обійняла свою першокласницю.

– Та ні. Дивися, ще й школа зачинена.

– А я боюся запізнитись.

– Моя хороша... Може, таки варто було ще рік удома посидіти, га?

Леся тоненькими рученятами обхопила бабусину шию й прошепотіла на вушко:

– Ні. Я дуже-дуже хочу вчитися.

Того дня схвильована дівчинка зайшла на шкільне подвір'я з відчуттям, що її серце – повітряна кулька, таке невагоме й легке – зараз вистрибне з грудей і полетить високо-високо. І бачитиме звідти святково вбраних школярів з оберемками айстр у руках, а разом і схвильованих батьків, які метушливою стіною стоять довкола своїх дітей. Проте, хоч як пильно вдивлялася дівчинка в яскраву юрбу, мами серед цих людей усе одно не було. Леся похнюпила носика й опустила голову, коли раптом хтось жваво штовхнув її в бік:

– Привіт!

Навпроти стояла Віка, так-сяк убрана в більшу на два розміри форму. Бант якогось непевного кольору сповз із голови й ось-ось мав упасти додолу. Дівчинка відчувала, що її зачіска будь-якої миті може розсипатися, тому коли-не-коли ставила портфелика на землю, щоб повернути бант на більш-менш прийнятне місце. Було помітно, що вона хвилюється й тривожно озиралася довкола, шукаючи бодай якоїсь підтримки.

– Привіт! А ти що, сама? – чомусь пошепки спитала Леся, спиною відчуваючи теплу присутність бабці Зої.

Подруга задрала вище носа, ще раз натягла бант, а потім видала свою болючу правду:

– Та... мати не дійшла. Зранку відзначила подію й спить біля хвіртки. Хоч би у двір заповзла вже.

– А батько?

Віка блимнула:

– Ти що! Крий Боже! Щоб іще побився з кимось! Він і не таке може втнути. Теж хропака дає, тільки на подвір'ї в друзяки Соломона.

– А як ти збиралася?

– Як? Прокинулася, вмилася з тазика, вдягла форму. Мені сусідка, тітка Інна, дала. Від дочки лишилася, бо та вже виросла. І портфель лишився. А приладдя... – дівчинка стишила голос. – Я в батьків ціле літо копійки нишком крала й ховала. Назбирала. Отак пак!

Леся співчутливо торкнулася руки подружки.

– Нічого. Ось вивчуся, поїду до міста й не бачитиму їх ніколи.

– А я теж хочу стати... – проте на півслові дівчинка вмовкла, щоб швидко-швидко закінчити: – Ой!.. Тільки для цього нам треба добре вчитися.

Віка войовниче забрала портфелика із землі.

– А я й учитимуся... добре! Навіть не сумнівайся.

Леся сама не знала, у що їй вірити, а в чому сумніватися. Дівчинка дивилася на новий світ широко розплющеними очима й нишком щипала себе: чи це, мовляв, відбувається насправді? Але все лишалося, нічого не зникало, бо вона таки не спала.

Школа. Лесі вона сподобалася. Дуже. Такий затишний будиночок із величезними вікнами й високим дахом. Приміщення мало три кімнати. Дві просторіші з двома рядами парт, де на кожному мали сидіти учні окремого класу, а третя кімнатка була гральна, проте з появою нової вчительки її переобладнали для навчання четверокласників. Леся прислухалася до кожного звуку, а оцелятами вбирала геть усе: кожен куточок і шпаринку, навіть запах крейди, якою щось писали на дошці. Дівчинка вдивлялася в напис, немов вивчала чудернацьку картину невідомого художника, яку поки що не могла прочитати, але... намалювати її вона б спробувала.

Тільки-но учнів розсадовили й дали їм спокій на кілька хвилин, Леся схопила ручку й спробувала в зошиті відтворити те, що було написано на дошці. Тим паче, що посадовили її на першу парту поруч із рудим хлопчиком. Той зиркнув на дівчинку, потім – на запис, який з'являвся в зошиті, і чомусь щосили штурхонував її прями́сінько в лікоть. Ручка вистрибнула з рук, а Леся розгублено кліпнула зеленими очиськами. Рудий розбишака анітрошечки не знітився, натомість висолопив язика:

– А-а-а! Розумна дуже?

Леся зіщулилася, відчуваючи, що зараз провалиться крізь підлогу. Хлопчина з виглядом переможця відсунув Лесин лікоть якнайдалі від себе, окреслюючи як свою значно більшу частину парти. Леся розгублено відхилилася, коли раптом із парти позаду хтось щосили штурхонував нахабу. Хлопчина з несподіванки закляк, а потім почервонів так густо, що став схожий на помідор із бабиної грядки.

- Ти чого її штурляєш? Зараз у лоба дам!

- Віко Пархоменко! Ти чого на Петра напосіла? Га? Не соромно? Та й пересядь далі, будь ласка. Он третя парта вільна.

Віка зиркнула з-під лоба на Валентну Йосипівну й одразу ж відчула, що вчитися добре в цієї вчительки не вийде. Натомість ображений Петько пробурмотів під носа так, щоб Леся розчула кожен звук:

- Начувайтесь.

І почалося. Леся так і не зрозуміла, чим саме не сподобалася Петьковій Зайченку, однак те, що таки не сподобалася, відчула. Власне, так само, як і Віка збагнула, що, заступившись за подругу, нажила справжнього ворога. Щоправда, Віці треба було віддати належне: цим вона мало журилася. Проте хай там як, а подруги дуже швидко усвідомили, що лише вдвох зможуть тримати оборону й відбиватися від образливих прізвиськ та ущипливих жартів.

Дивно, але діти чомусь бувають жорстокі. Можливо, так їм легше почуватися в безпеці серед дорослого світу? А що? Хтось іще, крім тебе, менший, слабший, безпорадніший? Йому про це варто нагадувати частіше, тоді самому не так лячно. От і вийшло, що Леся з Вікою з перших днів стали вигнанками. Віка через те, що була дочка хронічних алкоголіків, завжди голодна-холодна й обідрана, а Леся... Леся просто тому, що була біла ворона, інакша, не така, тю-тю. Малювала весь час щось, вимальовувала, з вітром обіймалася. Ще й шалена яка, їй-богу! А що добра та щира... то ці риси в дитячому світі не першорядні, надто в такий неспокійний час. Куди важливіше дертися щонайвище, кричати найголосніше й штовхатися найсильніше, а ще керувати колективом і заціплювати рота всім незадоволеним.

Таким беззаперечним лідером став той самий рудий Петро Зайченко, дарма що мав таке цікаве прізвище. Уже першого дня він добряче труснув сусіда, коли той жартома назвав його Зайчиком. Певно, десь глибоко-глибоко в душі хлопчик таки ним був і страшенно боявся, що хтось інший здогадається про куций хвостик, от і воював натхненно й пристрасно, так, що нікому й на думку не спадало приглядатись уважніше.

- Дві лошиці, хи-хи-хи!

Віка стискала кулаки й кидалася на Петька, мов шуліка. Проте той вивертався, а часом міг боляче смикнути за волосся чи сіпонути спідницю, відбігав убік, задирав угору рудого носа й кричав ще голосніше, на все подвір'я:

– Ло-ши-ці!

Дівчат ніхто не боронив. А кому хочеться брати вогонь на себе? Нікому. Проте дивувало інше. Чому образливі прізвиська й штурханину не зупиняла вчителька? Талановитий педагог. Освітянка з великої літери.

Власне, Валентина Йосипівна мала свою унікальну методику роботи: плисти за течією, навіть не напружуючись. Її самі діти, точніше, їхня присутність дратувала. Краще посидіти на стільці й потеревенити з колегами, щоб довідатися про всі останні новини: і ті, що були, і ті, що їх вигадували просто так, щоб було про що зойкати «ой-ой-ой!». Це ж як нецікаво й сумно було дивитися на світ її очима. Леся хоч і була шестирічною дитиною, але чомусь дуже швидко збагнула, що бути Валентиною Йосипівною – то страшна мука. Бачити в людях лише зло й підступи – так і з глузду можна з'їхати або хвороби якої доп'ясти, однак сама Валентина Йосипівна про те навіть не здогадувалася й міняти своє бачення світу аж ніяк не збиралася.

– Господи, і сіпонуло ж мене забрати цю навіжену! Уже тими уроками малювання мені в печінки в'їлася. Усе випитує щось та випитує. Таке мале, а замучило. Мушу навіть літературу спеціальну читати, уявляєш?

– А чого дивуєшся? – озвалася щойно прийнята до шкільного колективу вчителька – за сумісництвом подруга – Яна Вікторівна. – Мати хто в неї, забула?

– Ага, відьма! І мала така сама чудна. Ой-ой! А ота голодранка? Віка Пархоменко! Від неї ж смердить за версту, дихати нема чим. В інтернат здати б, щоб там вимили як слід.

– Та чого ти? Мала як може, так і миється. І одяг прасує. Сама бачила, коли вчора додому йшла.

– Ну й що з того? Сьогодні прасує, а років за десять пити-гуляти почне, ще й залетить від когось, бо хто її глядітиме? Ніхто. В інтернат!

Очевидно, навіть подруга часом утомлювалася від чорноти думок колеги, тоді й нагадувала, що не буде дівчат – учнів не вистачить для повноцінного класу. І доведеться розпрощатися з посадою, а за неї вона виклала... Цифру називали завжди пошепки, проте переконливо, принаймні Валентина Йосипівна вмовкала й дулася день чи навіть два, ходила мовчазна, схожа на обскубану гуску, але потім відходила й знову заводила своєї, солоденької й отруйної: «Ой-ой-ой!»

Чи страждала від такої вчительки Леся? Авжеж. Часом дівчинці навіть утекти хотілося, проте вона боялася, що Валентина Йосипівна знайде й настромить її на свою довжелезну указку, немов неслухняного метелика. От що вміла талановитий педагог, то це жестикулювати вчительською указкою, немов то був пусковий механізм ядерного пристрою. У такі хвилини її всі боялися, навіть Петько Зайченко, а Леся з переляку відводила очі вбік і дивилась у вікно. Тільки нишком, щоб Валентина Йосипівна не помітила.

За вікном було значно спокійніше. Там росли велетенські горіхи, і Лесі подобалося розглядати мереживо гілок і уявляти, який вигляд мали ті дерева, коли були зовсім маленькі. Хто ж насадив їх по всьому шкільному подвір'ї, не знали достеменно ні самі вчителі, ні жителі Бувальців. Найімовірніше горіхи росли в цій місцині задовго перед тим, як тут з'явилося шкільне подвір'я. Проте дітлашню цей факт мало обходив. Горіхи затуляли собою півнеба й ховали малечу від сонця, а ще... ще в них переховувався вітер. Еге ж. Хіба ж він міг залишити свою малу господиню напризволяще? Хоч де був, завжди повертався й чухав спину об репаний стовбур та розлогі гілки, а з них додолу пригорща по пригорщі падали круглі й такі пахучі плоди.

Школярі збирали їх у портфелі й навіть за пазуху, приносили додому, сушили, хто де вигадував, а потім на перервах гуртом ласували солодкаво-гіркуватими осередками, щоб розуму додалося. І вірили в ту чарівну силу горіхів так щиро, що навіть сумнівні педагогічні таланти нездатні були знищити бажання вчитися. Діти старанно виводили перші закарлюки, гуртом вимовляли нову літеру й вивчали цифри. Усе відбувалося так, як мало відбутися. Учні звикали до того, що вони учні, а час летів на вітряній гриві у своє нікуди, іноді плутався в горіхових кронах, а ще розкладав по поличках пам'яті шкільні успіхи та невдачі, радощі та жалі. І, певна річ, перші симпатії.

* * *

Лесі вона сподобалася з першого погляду. Молоденька, щойно з університетської лави й така гарна, що аж дух перехоплювало. Хіба така не сподобається? Мабуть, хтось високо в небі вирішив урівноважити чорне з білим і на противагу «педагогічним талантам» надіслав справжнісінького освітянського світлячка.

Учителька, яка викладала в другому й третьому класах, раптом відчула, що страшенно занепадає на здоров'ї. До того ж вона працювала, уже кілька років будучи на пенсії, тож порятунок знайшовся швидко: педагог таки наважилася піти на заслужений відпочинок. Діти ж мали навчатися незалежно від хвороб та пенсій своїх учителів, тим-то з районного відділу освіти досить оперативно (Валентина Йосипівна й оком не встигла кліпнути) надіслали нову вчительку початкових класів, що її миттю полюбили діти.

Симпатія виникла одразу й була беззаперечна. Геть усім учням страшенно кортіло сподобатися Людмилі Миколаївні. А вона всміхалась у відповідь. До речі, також геть усім. Мабуть, лише вона вміла так усміхатися, навіть рудий Петько починав шарітися, і ластовиння на носі й щоках прибирало рожево-червоного відтінку. З'являлося відчуття, що нова вчителька знає якусь особливу таємницю й роззброює єдиним поглядом. Хоч вигляд вона мала зовсім негрізний. Навпаки, Людмила Миколаївна була така тендітна, що її можна було легко сплутати з ученицею старших класів. Та ніжність збивала всіх із пантелику: здавалося, що цю дівчину без зусиль можна підкорити своїм бажанням.

У цьому, до речі, спершу анітрошечки не сумнівалася Валентина Йосипівна. Бо хто та новенька й хто вона, досвідчена освітянка, можна сказати, справжнісінький танк у педагогіці? Однак виявилось, що танки здобувають перемогу лише у військовій справі, тоді як у школі... Людмила Миколаївна легко, невимушено, неначе граючись, віднайшла для кожної педагогічної аксіоми своє місце в прямому й переносному розумінні. Вона хоч і зовсім не мала досвіду, проте, усупереч неписаним законам, геть усе робила правильно, а головне, з таким щирим задоволенням, що Валентині Йосипівні лишалося хіба зубами скреготати з безсилля, а разом захлинатися чорною заздрістю. Це ж треба! Учорашня студентка, ще зовсім зелененька вчителька початкових класів, виявилася гідною суперницею. А найстрашнішою небесною карою стала нова потреба часу: щоб мати пристойний вигляд поруч із новенькою, доводилося працю-ва-ти. Ох і зітхала Валентина Йосипівна, ох і зойкала, навіть усі свої впливові знайомства залучила собі на підмогу, проте запізно. Змінити вже нічого не змогла. Так у початковій школі села Бувальців з'явився свій янгол-охоронець.

Не дивно, що до янгола потяглася Леся. Несвідомо й обережно. Дівчинці просто подобалося спостерігати за Людмилою Миколаівною, нехай і здаля, лише на перервах чи після уроків, проте це були щасливі хвилини. Мала ще довго боялася признатися, що молоденька вчителька скидається... на маму, а коли нарешті ця думка відвідала русяву голівку, дівчинка страшенно засмутилася й зраділа одночасно. Засмутилася, бо їй здалося, що це зрада. Маму ж годі замінити кимось, правда? Як? Мама – то мама, а не якась там Людмила Миколаївна. Проте... ще Леся відчула, як серце в грудях стає гарячим-гарячим, досить було лише уявити, що хтось інший скидається на маму. Нехай отак, не посправжньому, але вона думатиме, ніби мамуся поруч, дивиться на неї лагідно, усміхається, іноді навіть гладить по голові, а найважливіше – просить малювати, малювати й ще раз малювати.

Молода вчителька швидко помітила, якими красивими й незвичними були малюнки першокласниці, як спалахували зелені оченята, коли до рук дівчинки потрапляли пензлі, як майстерно й пристрасно та змішувала фарби, створюючи на папері власний світ, і, що дивно, той світ здавався живим.

– Ти десь училася малювати?

Леся нітилася й ховала погляд.

– Ні.

– Тоді це щось неймовірне. Справді. Тобі неодмінно, чуеш мене, неодмінно треба здобути спеціальну освіту. І нехай про це ще рано говорити, але запам'ятай мої слова: ти мусиш малювати.

Леся кивала, відчуваючи, як повітря застигає в легенях, а світ розповзається кольоровими цятками. Звісно. Так. Так. І ще раз так. Вона малюватиме. Якби ще бабуся не лаяла. Щоразу, як Леся береться за фарби, бабуня стає схожою на грозову хмару, супиться й щосили стримує себе, щоб не розкидати оте малювання по кутках. Леся нікому, навіть Людмилі Миколаївні в тому не признавалася, але уважна вчителька помітила все сама, розпитала селян і швидко збагнула, що минуле не відпускає згорьованої жінки, тримає лещатами й змушує воювати з вигаданими вітрянками.

– А знаєш, Лесюню, ти приходи до мене після уроків малювати, га? Бабусі ми скажемо, що вивчаємо щось додатково, але не признаємося, що саме. Це буде... ніби наш із тобою секрет. Домовилися?

Дівчинка пильно дивилася в очі й не вірила у власне щастя. Невже її розуміють? Невже?

– Хороша моя, погоджуйся. Я навіть спеціальну літературу дістану для таких діток, як ти. І хоч із мене художниця посередня, зараджу, чим зможу. Бо ти, моя маленька, – талант. Чуєш?

Леся чула, а ще могла будь-чим заприсягтися, що тепер за спиною вітер куйовдить пір'інки на її крилах.

* * *

Крила за плечима дарували висоту цілий рік, а потім ще й ще. За цей час мала художниця створила цілу галерею, витративши всі можливі кишенькові заощадження на фарби й папір. У школі звикли до її пристрасті, як звикають до різних речей, хороших і не дуже. Навіть усім незадоволена Валентина Йосипівна зрештою бодай частково, але таки змінила гнів на милість, бо питання стіннівок, якими вже замучили методисти, з появою Лесі зникло само собою. Точніше, газети були, та ще й які! Ніхто не вірив, що це справа рук учениці початкових класів. Одного разу сивочолий дідок, який входив до складу комісії, з півгодини дякував педагогу (звісно ж, Валентині Йосипівні) за натхненну роботу з юними талантами. А що перед ними пензель майбутнього художника з великої літери, ніхто не має права й сумніватися. Він на цьому знається, ладен заприсягтися й власні вуса з'їсти. Як дідок зробив би це, коли б, бува, помилився, з чемності ніхто не поцікавився. Та то лише з чемності, бо яка там художниця з тої чудної Райської? Отож. Село селом. Бавиться дитина, то й нехай, головне, що педагогу з того зиск. Бо геть усе кляте дівчисько таки може намалювати. Чи не все?

Цікаво, якби довелось малювати першу дитячу закоханість, то який би вона мала вигляд? Леся про такі речі анітрошечки не думала, хоч малювала справді все і всіх. Певна річ, Валентину Йосипівну в жанрі карикатури (така собі дитяча помста), зате свою улюблену Людмилу Миколаївну зображала у вигляді земного янгола. А як інакше, коли та подарувала їй найцінніше – можливість вільно малювати, не озираючись, чи стоїть хто за спиною. Уже не доводилось

остерігатися бабиного гніву. Це було щось на зразок умови, якої ніхто не виголошував, проте всі дотримувалися неписаних правил цілком добровільно. До речі, Леся, хоч і була лише третьокласницею, відчувала, що така світла омана дозволяє бабусі жити у вигідному для неї світі, бо її улюблена онучка не матінка-вбивця. Вона днями й ночами не малює. Вдячна дитина, одне слово.

Що ж, вдячна дівчинка знайшла б кольори й для першої любові, от тільки про існування цього почуття вона поки що не здогадувалася, зате що таке чекання, знала добре. Уже під кінець останнього уроку Леся ледве стримувалася, щоб не зірватися з парти раніше, ніж пролунає дзвоник, і не майнути шкільним коридором до сусіднього класу, де на неї чекав її світ, власний, вимріяний і надзвичайний. Дівчинка не могла дібрати слів, щоб описати свої відчуття. Здавалося, що всередині розпускаються квіти й пелюстками торкаються серця, на душі робиться легко-легко, а забіяка вітер у такі хвилини може ненароком здмухнути художницю, немов пір'інку, і без зусиль підняти до найвищої хмарини. Леся якось упіймала себе на думці, що світ довкола змінився. Чи вона змінилася? А може, її бачення світу? Неначе таємничий художник розмальовує вже звичні предмети в кольори веселки – яскраві та натхненні кольори.

За ці роки кожен рух набув важливості справжнього ритуалу, що повторювався день у день, хіба тільки тимчасові хвороби вривали цю казку. Певно, саме тому Леся страшенно не любила хворіти й бігла до школи за всякої погоди, за всяких обставин. А як Леся полюбила школу! Коридори з дерев'яною підлогою, що пахли вологою після миття. Принишклі класні кімнати. Вони в цей час були неначе зачакловані, зовсім інакші, аніж удень. Здавалося, що від стін відштовхується й котяться гомоном денна метушня й дитячі голоси. Парти відпочивають і разом чекають, коли вранці по них знову ковзатимуть учнівські зошити й підручники. А дошка? На ній іноді дозволяла малювати Людмила Миколаївна, і тоді Леся уявляла, що вона вчителька, така ж вродлива й добра, а учні ловлять кожне її слово. Хіба не казка? Леся щиро вірила, що саме казка, і була щаслива, а від того гарна. А в гарних дівчаток неодмінно хтось рано чи пізно закохується.

На що ж схожа дитяча закоханість? Чи на кого? У Лесі – на білченя. Авжеж. Руде, кумедне, схоже на клаптик вогню, таке моторне й швидке, що навіть погляд не встигав за ним між крон горіхів. Леся запам'ятала день, коли воно з'явилося вперше.

Конец ознакомительного фрагмента.

Купить: https://tellnovel.com/ru/pechorna_olena/fortecya-dlya-sercya

Текст предоставлен ООО «ИТ»

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию: [Купить](#)